



Laura Ahonen

Riikka Lankinen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto

Tulkki (AMK), viittomakielen ja puhevammaisten tulkki

Opinnäytetyö, 2024

KOMMUNIKAATIO-OHJAUKSEN JA PUHEVAMMAISTEN TULKKAUSPALVELUN PALVELUPOLUT TUTUKSI

**Oppaiden luominen puhevammaisille henkilöille ja heidän lähi-
ihmisilleen**

TIIVISTELMÄ

Laura Ahonen

Riikka Lankinen

Kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolut selkeäksi -

oppaiden luominen puhevammaisille henkilöille ja heidän lähi-ihmisilleen

39 sivua, 4 liitettä

Kevät 2024

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto

Tulkki (AMK), viittomakielen ja puhevammaisten tulkkaus

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa kaksi selkokielistä opasta kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauksen palvelupolkujen eri vaiheista. Tavoitteena oli tuoda tieto kummastakin palvelupolusta yhteen paikkaan käyttäjätavallisella tavalla. Oppaat tehtiin sähköisinä versioina.

Oppaissa huomioitiin selkeä kieli ja ulkoasu, minkä tarkoituksena oli lisätä helpolukuisuutta ja ymmärrettävyyttä aiheista. Kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku selkeäksi -oppaassa on keskitytty selittämään auki vaiheet järjestyksessä, joita tarvitaan kommunikaatio-ohjaukseen osallistumiseen. Tulkkauspalvelun palvelupolku selkeäksi -oppaassa taas on keskitytty tietoon tulkkauspalvelun hakemisen näkökulmasta. Opinnäytetyössä käsitellään tarkemmin näitä vaiheita, sekä asiakasryhmiä, jotka lähi-ihmistensä kanssa ovat osana kommunikaatio-ohjauksen ja tulkkauksen palveluja.

Työn tilaajana oli Aivoliitto, jonka nettisivuilla kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku tutuksi - opas julkaistiin keväällä 2024. Myös puhevammaisten tulkkauspalvelun hakeminen tutuksi - opas oli hyödyllinen lisäys Aivoliiton nettisivuille. Aivoliiton asiakkaat tulevat hyötymään oppaasta, mutta siitä on hyötyä myös eri alojen ammattilaisille, jotka tarvitsevat kyseisestä aiheesta tietoa omissa työtehtävissään osana moniammatillista työryhmää.

Oppaan arviointi toteutettiin maaliskuussa 2024 sähköisellä palautekyselyllä kohderyhmälle. Kyselyn tavoitteena oli selvittää selkeyteen, käyttäjäkokemukseen ja sisältöön liittyviä kysymyksiä. Tulokset huomioitiin, mutta vastaajamäärän vuoksi ei voitu yleistää laadullisen tutkimuksen periaatteiden mukaan. Sisältöä arvioitiin lopulta työelämäyhteistyön asiantuntijoiden toimesta. Asiantuntijat arvioivat sisältöä sen alkuvaiheessa, ja antoivat palautetta aina lopulliseen produktiin asti. Asiantuntijoiden arvioinnissa ja palautteessa keskityttiin erityisesti oppaiden kielen ja sisällön saavutettavuuteen ja kohderyhmälle soveltuvuuteen. Oppaat toteutettiin Aivoliiton palautteen ja toiveiden perusteella heidän käyttöönsä sopiviksi.

Asiasanat: puhevammaisuus, kommunikaatio-ohjaus, tulkkauspalvelu, palvelupolku, AAC-menetelmät, sähköinen opas

ABSTRACT

Laura Ahonen

Riikka Lankinen

Service path through communication guidance and interpreting services for speech impaired with plain language – creating guidebooks to people with individuals with speech impairment and their close ones

39 pages, 4 appendices

Spring 2024

Diakoniam University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Humanities

Interpreter (BA) Interpreting in Sign Language and Alternative and Augmentative Communication

The aim of the thesis was to produce two digital guidebooks with plain language. One containing the service path through communication guidance and the other of the service path through interpreting services. These guidebooks include the steps necessary for getting these services. The focus was to produce this information in a way that it can be found at the same place and is user-friendly. Both guidebooks were produced digitally.

The guidebooks contain plain language and a clean layout, which are factors to adding to the user experience, by being easy to read and being understandable. The service path through communication guidance – guidebook comprehends all the steps in order towards getting communication guidance. The service path through interpreting services – guidebook focuses to clear the steps toward getting interpreting services for people with speech impairment. The thesis covers the customer groups who are with their close ones entitled to getting interpreting services and communication guidance.

This thesis included co-operation with Aivoliitto ry, and both produced guidebooks are to be published on the organization's website by spring 2024. The target audience and customers of Aivoliitto ry are going to benefit from the guidebooks, as well as the professionals who work closely within the field of social work and multiprofessional cooperation.

The evaluation of the guidebooks was to be implemented in March 2024 with a survey for a selected target audience. The purpose of the survey was to map out the clarity, user experience and overall content of the guidebook from the readers' point of view. The received responses did not allow the mapping out of the results, so the evaluation relied on the comments of the representatives of the working life. Representatives evaluated the development work and the production from the starting point to the final output, and all the steps in between. The evaluation and input were on getting these guidebooks to function as accessible as possible.

Keywords: speech impairment, AAC-teaching, interpreting service, Augmentative and Alternative communication, digital guidebook

SELKOKIELINEN TIIVISTELMÄ

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusohjelma: Tulkki (AMK) Viittomakieli ja puhevammaisten tulkkaus

Tekijät: Laura Ahonen ja Riikka Lankinen

Opinnäytetyön nimi: Kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolut selkeäksi

-oppaiden luominen puhevammaisille ihmisille ja heidän lähi-ihmisilleen

Vuosi: 2024

Sivumäärä: 39

Liitteiden määrä: 4

Teimme opinnäytetyönä kaksi opasta.

Oppaiden aiheet olivat kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku ja puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolku.

Palvelupolku tarkoittaa eri vaiheita, joita sinun täytyy käydä läpi järjestyksessä.

Vaiheet käydään läpi, jotta voit saada jotakin palvelua.

Oppaista saat tietoa, mitä palvelupolkujen eri vaiheissa tapahtuu ja missä järjestyksessä eri vaiheet käydään läpi.

Kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku –oppaasta saat tietoa, mitä kommunikaatio-ohjaus on.

Oppaasta saat tietoa, miten voit saada kommunikaatio-ohjausta.

Puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolku –oppaasta saat tietoa, mitä puhevammaisten tulkkauspalvelu on.

Oppaasta saat tietoa,
miten voit saada puhevammaisten tulkkauspalvelua.

Oppaasta voit lukea,
kuka on tulkki
ja mitkä ovat tulkin työtehtävät.

Molemmista aiheista oli aiemmin vähän tietoa saatavilla.

Tietoa löytyi monesta eri paikasta.

Oppaiden tavoitteena oli lisätä tietoa.

Oppaiden tavoitteena oli kerätä tietoa yhteen paikkaan.

Oppaiden kohteena ovat puhevammaiset ihmiset
ja heidän lähi-ihmisensä.

Oppaat on kirjoitettu selkokielellä,
jotta jokainen voi lukea niitä helposti.

Opinnäytetyön tilaaja oli Aivoliitto ry.

Aivoliitto ry on järjestö,

joka järjestää apua ja vertaistukea AVH-kuntoutujille
sekä henkilöille, joilla on kehityksellinen kielihäiriö.

Oppaat julkaistaan Aivoliiton verkkosivuille keväällä 2024.

Oppaista tehtiin kysely.

Kyselyssä Aivoliiton asiakkaat arvioivat,

onko opas helppo ymmärtää.

Lopuksi Aivoliiton työntekijät arvioivat oppaat.

Työntekijöiden mielestä oppaissa on tärkeää tietoa.

Heidän mielestään oppaita oli helppo ymmärtää.

Asiasanat: puhevammaisuus, kommunikaatio-ohjaus, tulkkauspalvelu, palvelu-
polku, AAC-menetelmät, palvelupolku, sähköinen opas

1	JOHDANTO	4
2	OPINNÄYTETYÖN TYÖELÄMÄYHTEISTYÖKUMPPANI AIVOLIITTO RY	5
3	KOMMUNIKAATIO-OHJAUKSEN JA PUHEVAMMAISTEN TULKKAUSPALVELUN ASIAKASRYHMÄT	6
	3.1 Autismikirjon vaikutus kommunikaatioon.....	7
	3.2 CP-vamman vaikutus kommunikaatioon	8
	3.3 Kehitysvamman vaikutus kommunikaatioon	8
	3.4 Kehityksellisen kielihäiriön vaikutus kommunikaatioon	9
	3.5 Afasian vaikutus kommunikaatioon	10
4	PUHETTA TUKEVA JA KORVAAVA KOMMUNIKAATIO JA KOMMUNIKOINNIN APUVÄLINEEN HANKINTAPROSESSI	11
	4.1 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio	11
	4.2 Kommunikoinnin apuvälineen hankinta, valinta ja luovutus	12
5	KOMMUNIKAATIO-OHJAUKSEN JA PUHEVAMMAISTEN TULKAUSPALVELUN PALVELUPOLUT.....	14
	5.1 Vaativa lääkinällinen kuntoutus.....	14
	5.2 Erityishuolto-ohjelma ja vammaispalveluhakemus.....	15
	5.3 Kommunikaatio-ohjaus ja -opetus puhevammaiselle henkilölle ja hänen lähipiirilleen	16
	5.4 Puhevammaisten tulkkauspalvelu ja puhevammaisten tulkin rooli kommunikointitilanteissa	18
6	KOMMUNIKAATIO-OHJAUKSEN PALVELUPOLKU TUTUKSI JA PUHEVAMMAISTEN TULKKAUSPALVELUN PALVELUPOLKU TUTUKSI - OPPAIDEN TUOTTAMINEN.....	21
	6.1 Oppaiden tarkoitus ja tavoitteet.....	21
	6.2 Oppaiden suunnittelu	22
	6.3 Oppaiden toteuttaminen saavutettavasti ja opinnäytetyöprosessin aikana tehdyt valinnat.....	25
	6.4 Arviointi ja palaute opinnäytetyöprosessin eri vaiheissa	31
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	35

7.1 Eettisyys ja luotettavuus.....	36
7.2 Kehitysehdotukset jatkoon.....	38
LIITE 1. Saatekirje kyselyyn.....	49
LIITE 2. Kysely.....	49
LIITE 3. Kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku -opas	51
LIITE 4. Puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolku tutuksi -opas	65

1 JOHDANTO

Kommunikaatio-ohjaus on osa puhevammaisen henkilön saamaa kielellistä kuntoutusta. Kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku kuvaa eri vaiheita, joita puhevammaisen henkilö käy läpi, kun hänelle on diagnosoitu vamman tai sairauden myötä tarve kuntoutukselle, kommunikaation apuvälineelle sekä sitä myötä lähi-ihmisten kommunikaatio-ohjaukselle.

Kun puhevammaisella henkilöllä on toimiva tapa kommunikoida ja hän on kykenevä ilmaisemaan sekä oman mielipiteensä että tekemään valintoja, hän on oikeutettu saamaan puhevammaisten tulkkauspalvelua. Puhevammaisten tulkkauspalvelu on viestin välittämistä puhetta tukevalla tai korvaavalla menetelmällä. Tulkkauspalvelulla edistetään puhevammaisen henkilön perusoikeuksia, kuten sananvapautta, sillä tulkkauspalvelun myötä hän tulee kuulluksi ja ymmärretyksi.

Näillä palveluilla pyritään tekemään puhevammaisen henkilön arjesta helpompaa sekä hänen ja hänen lähipiirinsä keskinäisestä kommunikaatiosta sujuvampaa. Kummatkin palvelut liittyvät suurena osana kielelliseen saavutettavuuteen. Ne parantavat puhevammaisen henkilön yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua yksilöllisesti yhteiskunnan toimintaan. Toimiva kommunikaatio luo mahdollisuuden osallistua keskusteluun ja vuorovaikutukseen sekä edistää mahdollisuutta itsenäiseen päätöksen tekoon.

Teimme keväällä 2023 osana opintojamme lyhyen oppaan kommunikaatio-ohjauksen palvelupolusta omaan käyttöömme. Huomasimme, että aiheista löytyy vähäisesti tietoa ja se on jakautunut useisiin eri lähteisiin. Saimme idean tuottaa opinnäytetyönä oppaat kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupoluista. Opinnäytetyömme on kehittämispainotteinen. Tavoitteenamme oli kuvata selkeästi, kattavasti ja ajantasaisesti palvelupolut. Kohdeyrymänä olivat puhevammaiset henkilöt ja heidän lähipiirinsä. Heidän lisäksi palvelupolkujen moniammatilliseen työyhteisöön kuuluvien alojen ammattilaiset,

kuten opettajat, ohjaajat, puhe-, fysio- ja toimintaterapeutit, olivat osa kohderyhmää. Heillä on usein tietoa vain heidän omista työtehtävistään, joten he hyötyvät oppaista saamalla tietoa muiden ammattilaisten rooleista. Pyrkimyksenämme oli tuottaa oppaat kielellisesti saavutettavasti ja huomioida toteutuksessa erityisesti puhevammaisten ihmisten tarpeet. Suunnittelimme ja toteutimme oppaat yhteistyössä työelämäyhteistyötahomme Aivoliiton kanssa. Oppaat julkaistaan Aivoliiton verkkosivuille loppukeväästä 2024.

2 OPINNÄYTETYÖN TYÖELÄMÄYHTEISTYÖKUMPPANI AIVOLIITTO RY

Aivoliitto ry on järjestö, joka auttaa ja tukee aivoverenkiertohäiriöön sairastuneita henkilöitä tai henkilöitä, joilla on kehityksellinen kielihäiriö. Heidän päämääränään on ennaltaehkäisevä toiminta sekä kehityksellisen kielihäiriön varhainen tunnistaminen. Aivoliiton tarkoituksena on tuella, tiedon lisäämisellä, palveluilla ja järjestötoiminnalla vähentää AVH:n ja kehityksellisen kielihäiriön aiheuttamia vaikutuksia yksilön ja perheiden elämässä sekä myös laajemmin koko yhteiskunnassa. Aivoliiton palveluihin kuuluvat muun muassa Juttutupa-verkoston ylläpitäminen, vertaistukikurssit ja kokemusasiantuntijoiden rekrytointi. Aivoliiton palvelut Oy, joka on liiton omistama yhtiö, järjestää myös kuntoutusta, sopeutumisvalmennuskursseja ja puhevammaisten tulkkauspalvelua. (Aivoliitto i.a.-a.)

Kiinnostuimme mahdollisesta yhteistyöstä Aivoliiton kanssa, sillä järjestö on tullut meille tutuksi opintojemme aikana. Pohdimme opinnäytetyön ideointivaiheessa, millä kanavalla tuottamastamme materiaalista olisi eniten hyötyä. Aivoliiton sivuilta löytyy paljon materiaalia liittyen kommunikaatio-ohjaukseen, joten ajattelimme oppaamme sopivan osaksi heidän sähköisiä materiaalejansa. Lähdimme tavoittelemaan heitä työelämäyhteistyötahoksi, ja yhteistyömme alkoi syksyllä 2023. Järjestimme yhteisen suunnittelupalaverin oppaan luomisen alkuvaiheessa, kun olimme ensin suunnitelleet oppaan mahdollista sisältöä. Aivoliiton asiantuntijat antoivat vinkkejä sisältöön sekä ulkoasuun liittyen. Toisella

tapaamiskerralla kävimme läpi enemmän ulkoasua ja etenkin selkokieliisyyteen liittyviä valintoja. Kehittämisenäkökulmasta yhteistyö sujui kokonaisuudessaan erittäin hyvin, sillä koimme puolin ja toisin avoimuutta. Pystyimme luottamaan saamaamme palautteeseen oppaan eri versioista ja sitä kautta muokkaamaan produktia siihen suuntaan, mitä työelämätaho toivoi.

3 KOMMUNIKAATIO-OHJAUKSEN JA PUHEVAMMAISTEN TULKKAUS- PALVELUN ASIAKASRYHMÄT

Henkilöllä, jolla on puhevamma, on haasteita tulla ymmärretyksi puheella tai ymmärtää puhuttua ja kirjoitettua kieltä. Hänellä voi olla vaikeuksia kirjoittamisessa ja lukemisessa. (Rautakoski & Huuhtanen, 2011a, s. 93.) Suomessa on aiemmin arvioitu olevan noin 65 000 ihmistä, joilla on eri asteisia haasteita puheen tuottamisessa tai ymmärtämisessä (Kehitysvammaliitto, i.a.-a). Viimeisimmän arvion mukaan lukumäärän on todettu olevan reilusti luultua enemmän. Nykyisin Suomessa arvioidaan olevan 120 000 henkilöä, joilla on puhevamma. (Kehitysvammaliitto, 2023.) Puhevammalle ei ole olemassa vain yhtä syytä. Puhevamma voi olla synnynnäinen ja liittyä vammaan, kuten autismikirjoon, CP-vammaan, eri asteiseen kehitysvammaan tai kehitykselliseen kielihäiriöön. Aivoverenkierronhäiriöt, MS-tauti ja ALS voivat olla syynä myöhemmin elämässä tapahtuneelle puhevamman synnylle. Puhevamma voi tulla henkilölle vakavan onnettomuuden seurauksena. (Rautakoski & Huuhtanen, 2011a, s. 93.)

Tässä luvussa esitellyt yleisimmät puhevamma-alan asiakasryhmät ovat merkittävä osa opinnäytetyönä toteutettujen oppaidemme kohderyhmästä. Teoriatietoiden kommunikointinsa piirteistä on ohjannut meitä produktiemme toteutuksessa. Asiakasryhmien kielellisen kyvykkyyden ja kognitiivisen taitotason tunnistaminen on oleellista, sillä ne ovat tekstin vaikeusastetta määrittäviä tekijöitä (Löytönen & Kaivola, 2006, s. 135). Opinnäytetyössämme käytämme kirjoitusteknisistä syistä myös termiä puhevammaisen henkilö.

3.1 Autismikirjon vaikutus kommunikaatioon

Autismikirjoksi kutsutaan neuropsykiatrista häiriötä, jossa henkilöllä on hankaluuksia sosiaalisessa kommunikaatiossa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä sosiaalisessa mielikuvituksessa. Autismikirjioon luokitellaan eri häiriöitä, jotka vaihtelevat ja ovat yksilöillä eri asteisia. Diagnoosi saadaan, kun henkilöllä havaitaan puutteita sosiaalisessa kanssakäymisessä ja vuorovaikutuksessa, vaikeuksia puhumisessa ja puheen ymmärtämisessä, rutiinien pakollisessa noudattamisessa, toistuvissa toiminnoissa tai hänellä on tiiviitä tai epätavallisia kiinnostuksen kohteita. (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 106, s. 281.) Diagnoosi on muuttunut viiden vuoden sisällä kuitenkin osittain. Aiemmin näistä edellä mainituista vähintään kolme tarvittiin kriteereiksi autismikirjon diagnosoimiseen erillisesti autismina tai Aspergerin oireyhtymänä DSM-5 ja ICD-11 luokitusten alle. Nykyään diagnoosinimikkeenä on autismikirjo ja kriteereiksi katsotaan ydinoireina pysyvät puutteet vuorovaikutuksessa ja kommunikoinnissa, sekä rajoittuneet ja joustamattomat käyttäytymismallit ja kiinnostuksen kohteet. (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 284.)

Koska autismikirjon henkilön vuorovaikutuksessa ja etenkin kommunikoinnissa on eri asteisia hankaluuksia, jotka vaikuttavat elämään, esimerkiksi itsesäätelyn ja sosiaalisen toimintakyvyn näkökulmista, on kuntoutus eri elämänvaiheissa tärkeää. Ensimmäisenä askeleena on löytää hänelle sopiva kommunikointikeino. Sopivia kommunikointikeinoja voivat olla esimerkiksi kuvat tai viittomat. Kommunikaatiotilanteiden helpottamiseen voidaan käyttää edellä mainittujen lisäksi muita yksilöllisesti toimivia apukeinoja, kuten sosiaalisia tarinoita sekä piirroksia. (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 295; Autismiliitto, 2022.) Kuntoutuksen tarkoituksena on henkilön toimintakyvyn vahvistaminen (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 295).

Tärkeänä osana autismikirjon kuntoutusta on sosiaalisen kommunikaation tukeminen. On olemassa monia erilaisia kuntoutustapoja, mutta kun keskitytään autismikirjon lasten ja nuorten sosiaalisen toimintakyvyn tukemiseen, voidaan sekä yksilö- että ryhmäkuntoutuksella saada tuloksia aikaan. Sosiaalista

toimintakykyä keskitytään vahvistamaan ryhmäkuntoutuksessa näillä kolmella eri osa-alueella: sosiaalisten taidot, sosiaalinen suoriutuminen ja sosiaalinen sopeutuminen. Cavellin (1990) mallin mukaan nämä kolme osa-alueetta muodostavat sosiaalisen toimintakyvyn. (Hämäläinen & Timonen, 2019. s. 59.)

3.2 CP-vamman vaikutus kommunikaatioon

Henkilöllä, jolla on CP-vamma, voi olla eri syistä haasteita kielen oppimisessa. Esimerkiksi puheen tuottoon tarvittavien lihasten tahdonalainen liike voi olla vaikeaa henkilölle, jolla on CP-vamma. Tämänkaltaisia puhehäiriöitä, jotka aiheutuvat lihaskontrollin häiriöistä ja tekevät puheesta epäselvää, kutsutaan dysatriaksi. (Tolvanen, 2011, s. 101). Henkilöllä, jolla on dysatria esiintyy puhumiseen tarvittavan lihaksiston heikkoutta, josta aiheutuu puheen motorikan vaikeuksia. (Jones, 2023.) Kielenkehitys voi olla normaalia CP-vammasta huolimatta, mutta ongelmia kommunikointiin aiheuttavat kielelliset ja puhemotoriikkaan liittyvät haasteet, kuten puheen ymmärtäminen. Vuorovaikutustaitoja on tarvittavaa tukea varhaisesta iästä asti, jotta kielen kehityksellä olisi hyvä pohja. AAC-menetelmiä voidaan tarvita puheen tukena tai mikäli puheen tuotto ei kehity lainkaan. (CP-liitto, i.a.)

3.3 Kehitysvamman vaikutus kommunikaatioon

Kehitysvammaisuutta on eri asteista: lievää, keskivaikeaa, vaikeaa ja syvää. Kehitysvammaisuus on oire tai oirekokonaisuus, ei sairaus. Kehitysvammaan voi liittyä muita vammoja tai liitännäissairauksia, kuten epilepsiaa, autismin kirjon häiriöitä tai dementiaa. (Aivosäätiö, i.a.) Kehitysvamman aiheuttajat voidaan jakaa myös kolmeen ryhmään: syntymää edeltäviin, synnytyksen aikaisiin ja synnytyksen jälkeisiin. Moni kehitysvamman syistä jää selvittämättä, noin 30 % vaikeista ja noin 50 % lievistä. (Kehitysvammaliitto, i.a.-b.) Kehitysvamman toteaminen tapahtuu aina ennen 18 vuoden ikää, minkä jälkeen ilmaantuneista kehitysvammaisuuden oireita muistuttavia vammoja kutsutaan aivovammaksi.

Kehitysvammaisen henkilön avun tarve vaihtelee vamman asteen ja liitännäissairauksien mukaan. (Aivosäätiö, i.a.)

Kehitysvammaan liittyy usein liitännäisvammoja. Esimerkiksi puhevamma on yleinen kehitysvamman liitännäisvamma. Lähes puolella henkilöistä, joilla on kehitysvamma, on jonkin asteisia haasteita puheen tuotossa, ymmärtämisessä tai molemmissa. Puhevamman piirteet vaihtelevat kehitysvamman vammatyypin mukaan. Usein kielen kehitys etenee normaalin kehityksen mukaisesti, mutta se on normaalia hitaampaa ja loppuu normaalia aiemmin. (Kehitysvammaliitto, i.a.-b.)

Henkilö, jolla on lievä kehitysvamma, pystyy sujuvaan kommunikointiin puhutulla kielellä ja kykenee oppia lukemaan ja kirjoittamaan. Kommunikaation aihepiiri rajautuu usein vain konkreettisiin aiheisiin. Henkilö, jolla on keskivaikea kehitysvamma, kommunikoi yksinkertaisilla lauseilla, joissa sanojen taivutuksessa ja aikamuodoissa voi ilmetä puutteita. Hänelle käsitteiden sekä mielikuvien ymmärtäminen tuottaa usein vaikeuksia, esimerkiksi menneiden ja tulevien tapahtumien käsittely on haastavaa. Vaikeassa kehitysvammassa kommunikaatio rajoittuu yksinkertaisiin ja tuttuihin aiheisiin. Puheen ymmärtäminen edellyttää sen rinnalla käytettävän puhetta tukevaa kommunikaatiokeinoa. (Launonen, 2011a, s. 155–158.)

3.4 Kehityksellisen kielihäiriön vaikutus kommunikaatioon

Kehityksellisestä kielihäiriöstä (aiemmin dysfasia tai kielellinen erityisvaikeus) on kyse, kun puhe viivästyy tai on jollain tavalla poikkeavaa (Korpilahti, 2011, s. 44–45; Aivoliitto, i.a.; Heikkilä ym., 2020, s. 65). Viivästynyt kielenkehitys tarkoittaa hitautta kommunikaatiotaitojen kehitysrytmissä sekä oppimishäiriöitä, jotka johtuvat kielen välityksellä tapahtuvasta oppimisesta. Poikkeavasta kielenkehityksestä puhutaan, kun verbaaliset taidot ovat jollain tavalla epätasaisia. (Korpilahti, 2011, s. 44–45.) Henkilöllä, jolla on kehityksellinen kielihäiriö, voi ilmetä haasteita yhdellä tai useammalla kielen osa-alueella. Haasteet liittyvät usein semantiikkaan eli sanojen merkitykseen tai kielioppiin. (Heikkilä ym., 2020, s. 65; Kunnari &

Laasonen, 2022, s. 94–95.) Lapsella, jolla on kehityksellinen kielihäiriö, sanasto kehittyy viiveellä ja uusien sanojen oppiminen ja muistaminen on vaikeaa. Myös sanojen rakenteiden ja taivutusten oppiminen, ymmärtäminen ja muistaminen aiheuttaa haasteita, mistä johtuen kielen kehittyminen lausetasolle tapahtuu keskimääräistä myöhemmin. Vaikeuksia voi ilmetä sanojen nimeämisessä sekä sanojen välisten merkitysyhteyksien muodostamisessa, mistä johtuen puheen ymmärtäminen on vaikeaa. (Kunnari & Laasonen, 2022, s. 95–96; Nation, 2014.) Henkilön, jolla on kielihäiriö, puhe on usein epäselvää ja virheellistä (Heikkilä ym., 2020, s. 65).

Kehityksellinen kielihäiriö vaikuttaa laaja-alaisesti henkilön vuorovaikutustaitoihin ja kommunikointitilanteisiin. Keskusteluiden aloittaminen, ylläpitäminen (vastavuoroisuus) ja puheenvuorojen ymmärtäminen tuottavat haasteita. Huumorin, ironian ja kielikuvien ymmärtäminen on vaikeaa, mistä johtuen henkilö, jolla on kielihäiriö, tulkitsee muiden viestit kirjaimellisesti. (Heikkilä ym., 2020; Kunnari & Laasonen, 2022, s. 96–97.)

3.5 Afasian vaikutus kommunikaatioon

Afasia on kielellinen häiriö, jossa esiintyy puheen tuoton ja ymmärtämisen vaikeuksia. Afasia on usein seurausta aivoverenkiertohäiriöstä, jonka takia kielellisen verkoston toiminta häiriintyy aivoissa, mikä hankaloittaa vuorovaikutustilanteita. Henkilöllä ei ole vaikeuksia siis ajattelussa vaan viestinnässä. (Aivoliitto i.a.) Afasiaa on eri asteista ja se näyttäytyy etenkin kommunikoinnissa monella eri tavalla. Afasiaa voi luokitella joko lääketieteelliseen, puheterapeuttiseen tai neuropsykologiseen, aina diagnoosin mukaan. (Huuhtanen, 2011a, s. 105.) Jos afasia on vaikeaa, sitä voidaan tarkastella kommunikointikyvyn näkökulmasta. Tarkasteluun on olemassa viisiportainen luokitus, josta löytyy konkreettisia vinkkejä ja apua kommunikoinnin tukemiseen. Asteikossa on luokiteltu viisi erilaista kommunikoijatyyppeä, jotka ovat perusvalinnoilla kommunikoija, kontrolloidun tilanteen kommunikoija, monipuolinen kommunikoija, tuetun ymmärtämisen kommunikoija sekä erityistarpeiden kommunikoija. Jokaisen kommunikoijatyypin kanssa kommunikoinnin avainelementtejä ovat toki rauhallisuus ja kärsivällisyys, kuten

muidenkin asiakasryhmien kanssa, mutta myös keskustelukumppanin aktiivinen osallistumien vuorovaikutustilanteissa. Tyypit eroavat toisistaan esimerkiksi kielellisen osaamisen ja ymmärtämisen kautta. Asteikossa on avattu tarkemmin, mitä vuorovaikutuskumppanin tulee huomioida kunkin kommunikoijatyypin kanssa. (Beukelman & Mirenda, 1998.) Vaikeankin afasian kanssa sujuvaan kommunikointiin on siis mahdollisuus, kun molemmat osapuolet oppivat lisää yhteisestä kommunikoinnistaan. (Huuhtanen, 2011a, s.107.)

4 PUHETTA TUKEVA JA KORVAAVA KOMMUNIKAATIO JA KOMMUNIKOINNIN APUVÄLINEEN HANKINTAPROSESSI

Kielellinen osallisuus koostuu mahdollisuudesta vuorovaikutukseen, omien ajatusten ja kokemusten ilmaisuun, väärin tulkintojen korjaamiseen sekä ylipääntään yhteisössä toimimiseen (Leskelä & Lindholm, 2023, s. 33). Erilaisia kommunikointitapoja on laajasti eri tarpeisiin luotuja. Kommunikoinnin apuvälineen tarpeen havaitsemisen jälkeen on tärkeää selvittää, miten apuvälineen hankintaprosessi etenee.

4.1 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio

Kehitysvammaliiton mukaan Suomessa on noin 30 000 puhevammaista ihmistä, jotka käyttävät jotakin puhetta korvaavaa kommunikaatiomenetelmää (Kehitysvammaliitto, i.a.-a). Puhetta tukevista tai korvaavista kommunikaatiomenetelmistä voidaan käyttää termiä AAC-menetelmät, joka tulee englanninkielisestä *Augmentative and Alternative Communication*. Puhetta tukevia menetelmiä (*augmentative communication*) käytetään epäselvän tai puutteellisen puheen täydentämiseen. Esimerkiksi kuvat ja tukiviittomat ovat puhetta tukevia menetelmiä. Puhetta korvaavat menetelmät (*alternative communication*) korvaavat puhutun kielen. (Huuhtanen, 2011b, s. 15.) AAC-menetelmät myös tukevat puheen

ymmärtämistä. Esimerkiksi kuvilla, osoituksilla tai piirtämällä voidaan selventää puheen sisältöä ja helpottaa sen ymmärtämistä. (Rautakoski, 2011b, s. 102.) Henkilöllä voi olla samanaikaisesti käytössä yksi tai useampi eri menetelmä. AAC-menetelmien käyttö voi olla väliaikaisesti tai pysyvää koko elämän. (Huuhtanen, 2011b, s. 15.)

Kommunikointimenetelmät voidaan jakaa avusteisiin ja ei-avusteisiin kommunikointiin. Avusteiseen kommunikointiin kuuluvat tavat, jotka vaativat käyttäjältä fyysisesti erillään olevaa tukea. Esineet, kuvat, kirjaimet ja sanat ovat avusteisia kommunikointitapoja. (Huuhtanen, 2011b, s. 15–16.) Myös tietotekniset apuvälineet, kuten tietokoneet, tabletit ja niille ladattavat sovellukset, ovat avusteisia kommunikaatiomenetelmiä (Green-Järvinen & Saarilahti, 2023). Ei-avusteisessa kommunikoinnissa ilmaisut tuotetaan itse. Eleet, ilmeet, osoitukset, tukiviittomat ja puhe ovat ei-avusteisia menetelmiä. (Huuhtanen, 2011b, s. 15–16.)

4.2 Kommunikoinnin apuvälineen hankinta, valinta ja luovutus

Julkisen terveydenhuollon järjestämä apuvälinepalvelu on osa lääkinnällisen kuntoutusta, jota järjestetään terveydenhuoltolain perusteella (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, i.a.). Lääkinnällisen kuntoutuksen tavoitteena on auttaa puhevammaista henkilöä selviytymään päivittäisestä arkielämästä sairauden tai vamman aiheuttamasta ongelmasta huolimatta (Tikoteekkiverkosto, i.a.-a). Kommunikoinnin apuvälineen avulla puhevammaisen henkilö pystyy keskustelemaan, ilmaisemaan mielipiteensä sekä tekemään valintoja vammastaan huolimatta. Kommunikoinnin apuvälineelle voi olla tarvetta missä tahansa vaiheessa elämää (Tukiliitto, i.a.-a).

Apuvälineen hankintaprosessi alkaa siitä, että apuvälineelle on havaittu tarve. Tarve voi olla puhevammaisen henkilön itse, hänen lähi-ihmisensä tai ammattihenkilön havaitsema. (Forss, 2016, s. 13.) Usein puhevammaisen henkilö itse osaa määrittellä tarpeen muita paremmin. Jos hän ei kykene tähän itse, on tärkeää, että tarvetta on arvioimassa useampi hänen lähipiiriinsä kuuluva henkilö. (Laine ym., 2022, s. 81.) Jos apuvälinetarve on muun kuin ammattihenkilön

havaitsema, tulee olla yhteydessä puhevammaisen henkilön oman hyvinvointialueen apuvälinepalveluun tai häntä hoitavaan julkisen puolen lääkäriin (Varha, i.a.-a).

Kun tarve on todettu, erikoissairaanhoidon ammattilainen tekee arvion puhevammaisen henkilön toimintakyvystä ja apuvälineen tarpeesta. Apuvälineen tarve arvioidaan yksilöllisesti ja käyttäjälähtöisesti. Arvioinnissa puhevammaisen henkilön lääketieteellistä terveydentilaa eli toimintakykyä, kuten kehon rakenteita, toimintoja, suorituksia ja osallistumisia, ja toimintarajoitteita mitataan kansainvälisen ICF-luokituksen avulla. (A 1363/2011; Forss, 2016, s. 13; Martin, 2016, s. 70–71; Tukiliitto, i.a.-a.) ICF on kansainvälinen toimintakyvyn luokitus, joka kuvaa vamman tai sairauden vaikutuksia yksilön elämässä huomioiden ympäristötekijät (World Health Organization, 2024). Ympäristötekijöiden, kuten apuvälineiden, asuinympäristön, tuen ja palveluiden, ohella myös yksilötekijät on otettu huomioon ICF-luokituksessa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2024; Kela, 2024). Yksilötekijöitä ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli sekä sosiaalinen asema (Kela, 2024).

Tarpeen arvioinnin jälkeen puhevammaiselle henkilölle valitaan yksilöllisesti hänelle sopiva kommunikoinnin apuväline (Kehitysvammaliitto, i.a.-a). Apuvälinealan asiantuntijaryhmä valitsee puhevammaiselle henkilölle sopivan kommunikoinnin apuvälineen yhdessä hänen ja hänen lähi-ihmistensä kanssa. Apuvälinealan asiantuntijaryhmään voi kuulua lääkäri, tietotekniikka-alan asiantuntija, puhe-, fysio- ja toimintaterapeutti sekä muu alan asiantuntija. (Forss, 2016, s. 13–14; Kehitysvammaliitto, i.a.-a; Ylätua ym., 2011, s. 89.) Aiemmin tehty arvio yksilö- ja ympäristötekijöistä vaikuttaa apuvälineen rakenteeseen, kuten ohjaustapaan, ja sisällön laajuuteen ja kielelliseen tasoon (A 1363/2011; Ikonen, 1996, s. 18). Apuvälineen saajan mahdollisuudet, halu ja motivaatio apuvälineen käyttöön tulee varmistaa ennen apuvälineen luovuttamista (Forss, 2016, s. 14).

Sosiaali- ja terveysministeriön lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutus –asetukseen on kirjattu luovutusperusteet, joiden on täytyttävä, jotta puhevammaiselle henkilölle voidaan luovuttaa kommunikoinnin apuväline. Apuvälineen tulee edistää kuntoututumista sekä ylläpitää tai parantaa vammaisen tai sairaan henkilön toimintakykyä arjessa. (A 1363/2011; Tikoteekkiverkosto, i.a.-

b.) Kun kommunikoinnin apuväline luovutetaan puhevammaiselle henkilölle, hän saa samalla perehdytyksen sen käyttöön. Koska puhevammaisen henkilön lähipiiri on vastuussa kommunikoinnin apuvälineen suppeasta päivittämisestä, he saavat apuvälineen luovutuksen yhteydessä perehdytyksen siihen. Apuvälineen myöntänyt taho vastaa suuremmista päivityksistä. (Tikoteekkiverkosto, i.a.-b.) Apuvälineen hankintaprosessi tapahtuu ennen kommunikaatio-ohjausta, jossa lähipiirille opetetaan ja ohjataan valitun keinon käyttöä sekä päivitystä enemmän (Laine ym., 2022, s. 74–475, s. 80–41). Apuvälineen huollosta ja korjauksesta vastaa puhevammaisen henkilön oman hyvinvointialueen apuvälinekeskus. Suomessa apuvälinepalvelu eli apuväline, apuväline arvio, huolto ja korjaus ovat maksuttomia. (Varha, i.a.-a.)

5 KOMMUNIKAATIO-OHJAUKSEN JA PUHEVAMMAISTEN TULKAUSPALVELUN PALVELUPOLUT

Seuraavissa luvuissa kerrotaan kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkauspalvelun palvelupoluista. Palvelupolut kuvataan hakuprosessista palvelun saamiseen asti. Vaikka seuraavissa luvuissa palvelupolut ovat esitetty etenevästi, ne eivät aina etene täysin samalla tavalla. Kronologista järjestetystä on käytetty helpottamaan eri palvelupolkujen vaiheiden erottamista toisistaan. Kummallakin palvelupolulla työskentelee useita eri alojen työntekijöitä, kuten kommunikaatio-ohjaajat, tulkit, puhe-, fysio- ja toimintaterapeutit, psykologit, sosiaalityöntekijät ja lääkärit. Seuraavat luvut sisältävät tiedon eri moniammatillisen työryhmän jäsenten työtehtävistä palvelupoluilla.

5.1 Vaativa lääkinällinen kuntoutus

Vaativa lääkinällinen kuntoutus on terveydenhuoltolain perusteella järjestettävää kuntoutusta (L 1326/2010; Kela, 2024). Vaativaa lääkinällistä kuntoutusta

haetaan Kelasta KU 104 -hakemuslomakkeella ja julkisessa terveydenhuollossa kirjoitetulla B-lääkärintlausunnolla. Järjestämisvastuu vaativasta lääkinnällisestä kuntoutuksesta on Kelalla. (Kela, 2024.) Vaativa lääkinnällinen kuntoutus on tarkoitettu alle 65-vuotiaille henkilöille, joilla on sairaudesta tai vammasta johtuen vaikeuksia selviytyä arjessa tai joilla on tarvetta kuntoutukselle vähintään vuodeksi (Kela, 2023a). Lääkinnällinen kuntoutus voi olla esimerkiksi puhe-, fysio- tai toimintaterapiaa, kuntoutus- tai sopeutumisvalmennusta (L1326/2010, 29. §; Neuroliitto, 2023). Siitä on määrätty laissa Kansaeläkelaitoksen kuntoutus- ja kuntoutusrahaetuudesta (L 566/2005). Vaativa lääkinnällinen kuntoutuminen ei ole hoidollista, vaan siinä keskitytään tukemaan suoriutumista ja osallistumista. (Kela, 2023a.) Tavoitteena on, että kuntoutuksen saaja pystyy vammasta tai sairaudesta huolimatta osallistumaan ja suoriutumaan arjesta. Tavoitteet suunnitellaan jokaiselle kuntoutujalle yksilöllisesti. (Kela, 2024.) Puhevammaisella henkilöllä on asiakaslain perusteella oikeus osallistua häntä koskevan kuntoutuksen suunnitteluun (L 812/2000 7. §.; Rätty, 2017, s. 28). Puhevammaisen henkilön ja moniammatillisen työryhmän yhteistyö on edellytys puhevammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumiselle (Rätty, 2017, s. 28). Jos kuntoutuksen tavoitteet ovat hoidollisia, terveydenhuolto järjestää kuntoutuksen. Kela vastaa kuntoutuksen järjestämisestä, kun tarve sen saamiselle on kuntoutuslainmukainen. (L 566/2005; Kela, 2024.)

5.2 Erityishuolto-ohjelma ja vammaispalveluhakemus

Kehitysvammalain mukaisia sosiaalipalveluita ja vammaispalvelulain mukaisia palveluita ja tukitoimia haetaan vammaispalveluhakemuksella (Varha, i.a.-b). Näiden lakien mukaisia vammaispalveluhakemuksella haettavia palveluita ovat esimerkiksi asunnon muutostyöt, henkilökohtainen apu, päivä- ja työtoiminta sekä sopeutumisvalmennus, kuten kommunikaatio-ohjaus (Varha, i.a.-b; Vantaan kaupunki, i.a.; Turku, i.a.). Näiden sosiaalipalveluiden saaminen edellyttää hakijalla olevan oma erityishuolto-ohjelma. Erityishuolto-ohjelma on päätös, joka laaditaan yksilöllisesti jokaiselle hyvinvointialueen erityishuoltoa tarvitsevalle (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023; Tukiliitto, i.a.-b). Sen laatimiseen osallistuu palveluita saava tai hakeva henkilö, hänen lähi-ihmisensä sekä vaativan

moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023). Erityishuolto-ohjelmaan kirjataan kaikki palvelut, jotka henkilölle on myönnetty kehitysvammalain (L 380/1987) perusteella (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023; Tukiliitto, i.a.-b). Hyvinvointialueen vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä hyväksyy erityishuolto-ohjelman (L 519/1977; L 380/1987; Varha, i.a.-b). Erityishuolto-ohjelman perusteella myönnetään kehitysvammalain mukaisia palveluita (Varha, i.a.-b).

5.3 Kommunikaatio-ohjaus ja -opetus puhevammaiselle henkilölle ja hänen lähipiirilleen

Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus on osa sopeutumisvalmennusta, jota myönnetään vammaispalvelulain turvin (L 675/2023; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019). Sitä tarjotaan täydentävänä harkinnanvaraisena palvelumuotona kommunikaation kuntoutuspalvelun yhteydessä. Kommunikaatio-ohjauksen tavoitteena on mahdollistaa ja vahvistaa puhevammaisen henkilön ja hänen lähi-ihmistensä välistä vuorovaikutusta ja viestintää. (Laine ym., 2022, s. 74, s. 82.) Kommunikaatio-opetus on uuden kielen, kuten viittomakielen opetusta. Kommunikaatio-ohjauksella tarkoitetaan jonkin kommunikaatiomenetelmän käytön ohjausta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019.) Tavoitteena voi olla joko uuden kommunikoinnin apuvälineen käytön ja perusperiaatteiden oppiminen tai jo käytössä olevan kommunikoinnin apuvälineen päivittäminen (Laine ym., 2022, s. 82). Kommunikaatio-ohjausta ja -opetusta voidaan järjestää esimerkiksi tukiviittomia tarvitsevan lapsen perheelle tai onnettomuudessa puhevammautuneelle aikuiselle (Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, 2024). Se ei korvaa puheterapiaa tai kommunikoinnin apuvälinearviota (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019). Kun puhutaan kommunikaatio-opetuksesta tai -ohjauksesta, käytetään usein vain jompaakumpaa osaa, vaikka kommunikaatio-opetus ja -ohjaus tarkoittavat käytännössä eri asioita. Tässä opinnäytetyössä ja sen osana tuotetussa oppaissa käytämme kirjoitusteknisistä syistä termiä kommunikaatio-ohjaus.

Kommunikaatio-ohjauksen eteneminen ei noudata yhtä tietynlaista kaavaa johdettua siitä, ettei kommunikaatio-ohjauksen palvelujärjestelmä ole yhteneväinen

kaikilla hyvinvointialueilla (Laine ym., 2022, s. 82). Kommunikaatio-ohjausta haetaan kotikunnan sosiaalitoimesta. Hakemuksen liitteeksi tarvitaan suositus. Suosituksen laatija vaihtelee hyvinvointialueittain. Helsingin kaupungin alueella suosituksen kirjoittaa sosiaali- tai terveydenhuollon asiantuntija, esimerkiksi puheterapeutti (Helsingin kaupunki, i.a-a). Aivoliiton tulkkikeskusvastaavan Ilona Spiliotopouloksen mukaan (henkilökohtainen tiedonanto 15.3.2024) mukaan Varhan alueella esimerkiksi julkisen puolen puheterapeutti voi laatia suosituksen. Suositukseen kirjataan kuvaus kommunikaatio-ohjauksen sisällöstä, tavoitteista ja määrästä (Kehitysvammaliiton Tikoteekki, 2021). Spiliotopouloksen mukaan suosituksen Varhan alueella hyväksyy sosiaalitoimintayöntekijä (Ilona Spiliotopoulos, tulkkikeskusvastaava, Aivoliitto, henkilökohtainen tiedonanto 15.3.2024).

Kun puhevammaisen henkilö saa kommunikaation kuntoutuspalvelua, myös hänen lähipiirinsä on oikeutettu tämän uuden kommunikaatiokeinoon käytön opetukseen. Lähipiirillä tarkoitetaan tässä kontekstissa puhevammaisen henkilön arjessa keskeisessä roolissa olevia henkilöitä, kuten perhettä, opettajia, ohjaajia ja asumisyksikön henkilökuntaa. Jotta lähipiiri osaa kommunikoida menetelmää käyttävän henkilön kanssa, on heidän tunnettava menetelmä. Kommunikaatio-ohjauksen ulkopuolella puhevammaisen henkilön lähi-ihmiset mallittavat ja opettavat tälle menetelmän käyttöä. (Sellman & Tykkyläinen, 2017, s. 29.) Kommunikaatio-ohjauksessa keskustellaan, miten kommunikaatiomenetelmä saadaan parhaiten käyttöön arjessa ja millaisissa tilanteissa käyttöä voidaan alkaa harjoittelemaan (Laine ym., 2022, s. 79). Lähipiirin tehtävänä on myös pyrkiä motivoimaan ja kannustamaan puhevammaista henkilöä kommunikointimenetelmän käytössä (Huuhtanen, 2011 c, s. 55).

Kommunikaatio-ohjauksia pitävästä henkilöstä käytetään nimikettä kommunikaatio- tai AAC-ohjaaja, vaikka kumpikaan nimike ei ole virallinen tai suojattu. Kommunikaatio-ohjaaja-nimikkeellä voi toimia esimerkiksi puhevammaisten tulkki, viittomakielen tulkki tai kommunikaation ja viittomakielen ohjaaja. (Laine ym., 2022, s. 71.) Kommunikaatio-ohjaus järjestetään usein puhevammaisen henkilön kotona, kun hänen perheensä tai muut osallistujat ovat paikalla. Kommunikaatio-ohjausta voi tilata kodin ulkopuolelle, kuten päiväkotiin, kouluun tai muihin yksiköihin, missä on tarpeellista oppia kommunikaatiomenetelmän käyttöä. Tarve

kommunikaatio-ohjaukselle on usein pitkäaikaista, sillä sitä tarvitsevien henkilöiden joukko muuttuu puhevammaisen henkilön elämäntilanteen muuttuessa. Esimerkiksi lapsen kasvaessa hänen toimintaympäristönsä vaihtuu ja sanasto laajenee. (Vammaispalvelujen käsikirja, 2019.) Kommunikaatio-opetuksen sisällössä huomioidaan lähipiirin toiveet ja odotukset sekä asiakkaalle tärkeä asiat, esimerkiksi lempileikit ja -pelit. On tärkeää, että perhe saa kommunikaatio-ohjauksesta käyttöönsä sanastoa, jota he tarvitsevat arjessa. Ihanteellisinta olisi, jos kommunikaatio-ohjauksen opit voitaisiin ottaa välittömästi käyttöön arjessa (Laine ym., 2022, s. 82). Jos kommunikaatio-opetuksessa on kyse kommunikaatio-ohjelman ohjauksesta, lähipiirille opetetaan, kuinka ohjelmaa ja sen sisältöä muokataan. Tällöin kommunikaatio-opetuksen tavoitteena voi olla, että lähipiiri oppii päivittämään menetelmää, esimerkiksi lisäämään sanastoa. (Laine ym., 2022, s. 71).

Kommunikaatio-ohjauksen tullessa päätökseen kommunikaatio-ohjaaja tekee kirjallisen loppuraportin kommunikaatio-opetuksesta. Loppuraporttiin kirjataan, toteutuivatko aiemmin sille asetetut tavoitteet ja kuvataan lähipiirin taitojen kehittymistä. Loppuraportissa kerrotaan, ketkä osallistuivat opetukseen, mitä heille opetettiin ja miten opetus toteutettiin. (Helsingin kaupunki, i.a.-b; Laine ym., 2022, s. 85.) Kommunikaatio-ohjaaja ei voi suositella loppuraportissa lisää tunteja, mutta hän voi ilmaista lisätuntien olevan tarpeen (Laine ym., 2022, s. 85). Lisätuntien hakuprosessi toimii samalla tavalla kuin ensimmäisen kommunikaatio-ohjauksen hakuprosessi. Varsinais-Suomen hyvinvointialueen palvelualue 7. Turun Sosiaali- ja vammaispalveluiden palveluohjaaja Anu Javanaisen mukaan loppuraporttia tarvitaan, jotta jatkopäätöksiä kommunikaatio-ohjauksen suhteen voidaan arvioida. Jatkopäätökseen tarvitaan lisäksi myös uusi suositus puheterapeutilta. (Anu Javanainen, palveluvastaava, Turku sosiaali- ja vammaispalvelut, henkilökohtainen tiedonanto 14.3.2024.)

5.4 Puhevammaisten tulkkauksipalvelu ja puhevammaisten tulkin rooli kommunikointitilanteissa

Puhevammaisella henkilöllä on Suomen lain mukaan oikeus saada puhevammaisten tulkkausta. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta on toissijainen laki eli tulkkauspalvelua järjestetään kyseisen lain perusteella, jos vammaisen henkilö ei saa tulkkausta muiden lakien perusteella (L 133/2010 3. §). Potilaslaki (L 758/1992), hallintolaki (L 434/2003) sekä perusopetuslaki (L 628/1998) ovat ensisijaisia lakeja, joiden perusteella tulkkauspalvelua voidaan järjestää (Paavonperä & Holm, 2022, s. 34). Vastuu tulkkauspalvelun järjestämisestä on Kelalla. Kela voi järjestää palvelua joko itse tai hankkia sen muilta palveluntuottajilta. Palvelun käyttäjälle tulkkauspalvelu on maksutonta. (L 133/2010 10. §.) Tulkkauspalvelun tavoitteena on edistää puhevammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta sekä yhdenvertaista toimimista yhteiskunnassa (Costiander & Lybeck, 2022, s. 50). Vaikka tässä opinnäytetyössä ja osana sitä tuotetussa oppaassa puhevammaisten tulkkauspalvelu esitetään eteneväksi tietyllä kronologisella tavalla, palvelupolku voi edetä myös muussa järjestyksessä. Lähtötilanteena puhevammaisten tulkkauspalvelulle on kaikissa tapauksissa asiakkaan toimiva kommunikointi sekä kyky tehdä itsenäisiä valintoja ja päätöksiä.

Puhevammaisten tulkkaus on viestin välittämistä kommunikaatiota tukevalla tai korvaavalla menetelmällä (L 133/2010 4. §). Tulkki toimii vuorovaikutuksen mahdollistajana (Ahosilta & Turja, 2022, s. 66). Tulkkaustapa ja kommunikaatio menetelmä riippuvat tilanteesta. Tulkin vastuulla on huolehtia, että puhevammaisen henkilö tulee kuulluksi ja ymmärretyksi. Tulkin tehtävä on selventää puhevammaisen henkilön kommunikaatiota muille tai muiden kommunikaatiota hänelle. (Costiander & Lybeck, 2022, s. 50.) Tulkki tulkkaa kattavasti, eikä tee omia lisäyksiä tai poisjättöjä (Suomen Puhevammaisten tulkit ry, 2021). Hän sanoittaa ympäristöä ja mahdollistaa näin asiakkaalleen osallistuminen ympäröivään toimintaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus olla osallistumatta toimintaan. (Costiander & Lybeck, 2022, s. 50.) Tulkki ei tee päätöksiä asiakkaansa puolesta vaan luo tälle mahdollisuuden päättää itse (Ahosilta & Turja, 2022, s. 63).

Puhevammaisten tulkkauspalveluun sisältyy pienimuotoinen kommunikointimateriaalien valmistaminen. Materiaalien valmistus tarkoittaa joko kokonaan uusien materiaalien tuottamista tai jo olemassa olevan kommunikaatiomenetelmän, esimerkiksi kommunikointisovelluksen, päivittämistä tai laajentamista.

Kommunikointimateriaalien säännöllinen päivittäminen ei kuulu tulkkauspalveluun. (Kela, 2022.) Puhevammaisen henkilön tulkkauspalvelun ulkopuolisten palveluiden järjestäminen tai eri kommunikointimenetelmien opettaminen ei ole osa tulkkauspalvelua (Kela, 2023b).

Tarve tulkkauspalvelulle on yksilöllistä ja tilannesidonnaista (Rautakoski & Huuh-tanen, 2011a, s. 94). Esimerkiksi puhevammaisen henkilö voi pärjätä harrastuk-sessa yksin, mutta tarvita tulkkauspalvelua asioinnissa. Oikeutta tulkkauspalve-lua haetaan kirjallisesti Kelasta (L 133/2010 13. §). Hakija lähettää vammaisen henkilön tulkkauspalveluhakemuksen TU 1. Kelaan. Sen lisäksi puhevammaisen hakija lähettää TU 11 -asiakastietolomakkeen Kelaan. (Kela, 2023c.) TU 11 -lo-make on kuvaus hakijan kommunikoinnista; miten hän kommunikoi ja miten hän ymmärtää puhuttua ja kirjoitettua kieltä (Kela, i.a.). Lomakkeiden lisäksi hakijan tulee toimittaa Kelaan sosiaali- tai terveydenhuollon asiantuntijan tai muun asian-tuntijan lausunto, josta käy ilmi vamman laatu ja selvitykset tulkkauspalvelun tar-peelle (L 133/2010 14. §). Lausunnosta tulee selvittää, mihin tulkkausta tarvitaan ja miten hakija hyötyisi palvelusta (Kela, 2023c). Jos hakija ei itse ole kykenevä hakemaan tulkkauspalvelua, voi hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai lähiomai-sensa hakea palvelua hänen puolestaan. Sama pätee alaikäisiin palvelun haki-joihin. (L 133/2010 13. §.) Tulkkauspalvelun saaminen edellyttää puhevammai-sella henkilöllä olevan toimiva kommunikointitapa ja kyky ilmaista oma tahto (L 133/2010 5. §). Lisäksi hakijalla tulee olla kotikunta Suomessa (Kela, 2023c).

Päätöksen tulkkauspalvelun järjestämisestä tekee Kela (L 133/2010 9. §). Hen-kilöllä, jolla on puhevamma, on oikeus saada tulkkauspalvelua vähintään 180 tun-tia vuodessa (L 133/2010 6. §). Tunteja voi hakea perustellusti lisää Kelasta (Kela, 2023d). Jos puhevammaisen henkilö on saanut hyväksytyt päätöksen tulkkauspalvelulle, hän voi alkaa käyttämään tulkkauspalvelua eli tilata itselleen tulkkeja. Tulkkitilauksen voi tehdä verkkolomakkeella, soittamalla, lähettämällä viestin, kirjeen tai sähköpostin Vammaisten tulkkauspalvelukeskukseen (jatkossa VATU-keskus). Tilauksen voi tehdä puhevammaisen henkilö itse, hänen lä-hiomaisensa, edunvalvojansa tai muu asiakkaan valtuuttama henkilö. (Kela, 2022.) Henkilökohtaisten tietojen lisäksi tilaukseen pitää kirjata, milloin ja minne tulkki tilataan sekä tilauksen aihe, kuten jalkapalloharjoitukset tai lääkärikäynti

(Kela, 2023e). VATU-keskus välittää toimeksiannon tulkille, jonka osaamista toimeksianto vastaa. Poikkeuksena ovat asiakkaat, joilla on käytössä henkilökohtainen tulkkilista. Tulkkilista on lista tulkeista, joille asiakkaan tekemä tilaus pyritään ensisijaisesti välittämään. Tulkkilista ei ole pakollinen, ja asiakas saa itse valita, haluaako hän käyttää listaa. Tulkkilistan etuna on, että listan tulkit tuntevat asiakkaan kommunikointikeinon, milloin tulkin käyttö on asiakkaalle helppoa ja sujuvaa. Jos tilaukseen ei löydy tulkkilistan tulkkia, voidaan tilaukseen välittää listan ulkopuolinen tulkki. Asiakas voi ilmoittaa välitykseen, jos hän ei halua hänelle välitettävän listan ulkopuolisia tulkkeja. (Kela, 2022.)

Jos tulkkauspalvelun käyttö ei ole entuudestaan tuttua, voi tilata tulkkauspalvelun käytön opastusta. Opastus tilataan VATU-keskuksesta ja sen tekee tulkki. Opastuksessa neuvotaan, mitä tulkkauspalvelu on, mitkä ovat tulkin tehtävät ja minne tulkin voi tilata. Samalla neuvotaan, miten tulkkityö tehdään. (Kela, 2021b.)

6 KOMMUNIKAATIO-OHJAUKSEN PALVELUPOLKU TUTUKSI JA PUHEVAMMAISTEN TULKKAUSPALVELUN PALVELUPOLKU TUTUKSI -OPPAIDEN TUOTTAMINEN

Oppaan tuottamiseen kuuluvat suunnitteluvaihe, toteutusvaihe, hyödyntämismuutosten arviointi- ja tarkasteluvaihe. Tässä luvussa kerromme, mitä meidän oppaidemme tuottamiseen ja näihin eri työstämismuutoksiin on sisältynyt. Kuvaamme oppaiden valmistusprosessia ja tehtyjä muutoksia. Samalla kuvaamme opinnäytetyöprosessin aikaista yhteistyötä Aivoliiton kanssa.

6.1 Oppaiden tarkoitus ja tavoitteet

Tavoitteiden asettaminen työlle on tärkeä osa kehittämistoimintaa. Kehittämistoiminnan tavoitteena on saada lähtötilanteeseen muutosta paremmaksi.

(Toikko & Rantanen, 2009, s. 14–16.) Informoivan tekstin, kuten oppaan, tavoitteena on antaa tietoa ja ohjata toimimaan (Sainio, 2022, s. 9). Meidän oppaidemme tavoitteena on tuoda tietoa kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupoluista saavutettaville sekä selkiyttää palvelupolkuja henkilöille, jotka jollakin tapaa osallistuvat niille. Oppaissa on valitusta aiheesta tiivistetysti käyttäjälle tarvittava tieto. Pyrkimyksenämme on edistää puhevammaisten henkilöiden yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua ja toimia tasavertaisena yhteiskunnan jäsenenä tuomalla tietoa sekä kommunikaatio-ohjauksen että puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupoluista heille saavutettavasti. Oppaasta on hyötyä, kun kohderyhmä haluaa löytää tietoa helposti lähestyttävällä tavalla. Tavoitteen mukaan koottu tieto löytyy lukijalle hänelle ajankohteisessa hetkessä. (McCoy, 2023.) Oppaan tekemisessä on otettava huomioon kohderyhmällä jo olemassa oleva tieto aiheesta sekä, mitä asioita siitä halutaan kertoa kohderyhmälle. Toisin sanoen tavoitteena on keskittyä siihen, mitä kohderyhmän kysymyksiä tai ongelmia halutaan pyrkiä ratkaisemaan oppaassa olevan tiedon avulla. (McCoy, 2023.) Oppaiden avulla haluamme tehdä aiheeseen liittyvän tiedon saannista käyttäjäystävällistä, kun tieto kummastakin palvelupolusta on koottu helposti saavutettavasti sähköisiin oppaisiin. Tarkoituksena oli kuvata kummankin palvelupolun eri vaiheet ja muodostaa eheä kokonaisuus niistä. Kehittämämme oppaat ovat helposti lähestyttäviä ja ne on tehty mahdollisimman selkeäksi niiden kohderyhmälle.

Tietoa kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolusta löytyy, mutta tieto on jakautunut useisiin eri lähteisiin. Tuottamillamme oppailla vastaamme tähän aiemmin havaitsemaamme ja Aivoliiton toteamaan tarpeeseen koota kaikki puhevammaisen henkilön ja hänen lähi-ihmisensä kannalta olennainen tieto kummastakin palvelupolusta yhteen paikkaan. Koska tarve vastaavalle oppaille on havaittu myös Aivoliitolla, on osa oppaan tavoitteista heidän asettamiaan. Aivoliiton asettamat tavoitteet liittyivät oppaan kielelliseen ja visuaaliseen saavutettavuuteen.

6.2 Oppaiden suunnittelu

Aluksi tarkoituksena oli toteuttaa yksi opas, joka sisältäisi tiedon sekä kommunikaatio-ohjauksesta että puhevammaisten tulkkauksen palvelupoluista. Projektin myöhemmässä vaiheessa päädyimme erottelemaan aiheet eri oppaisiin, koska palvelupolut ovat kaksi toisistaan erillistä palvelua, joiden haku- ja osallistumisprosessi etenevät keskenään eri tavoin. Lukijalle on helpompaa ymmärtää aiheiden välinen ero, kun tieto niistä löytyy eri oppaista. Jaon jälkeen kummankin oppaan sisältöä voitiin täsmentää aiempaa enemmän sekä selventää palvelupolkujen välisiä eroja hakuprosesseihin liittyen. Koska jako tapahtui vasta opinnäytetyöprosessin toteutusvaiheessa, suunnitteluvaiheen raportoinnissa kuvataan vain yhden, kaikki tiedot sisältävän, oppaan suunnittelua. Koska oppaiden kohderyhmä, tarkoitus ja tavoitteet olivat samat, voitiin samaa suunnitelmaa käyttää molempien oppaiden toteutuksessa.

Idea oppaasta lähti tehtävästä, jonka teimme osana pedagogisia opintojamme keväällä 2023. Tehtävänäimme oli etsiä yleisesti tietoa kommunikaatio-ohjauksen palvelupolusta ja koota siitä omaan käyttöön lyhyt opas. Tuolloin huomasimme, ettei tietoa kommunikaatio-ohjauksen palvelusta ole helposti saatavilla. Tietoa kommunikaatio-ohjauksen palvelupolkuun liittyen on vähän ja se on jakautuneena useisiin eri lähteisiin. Saimme idean tehdä opinnäytetyönä opas, johon kootaan keskeiset tiedot kommunikaatio-ohjauksen palvelupolusta yhteen paikkaan. Koska osa palvelupolun palveluja käyttävistä on puhevammaisia henkilöitä, koimme jo aikaisessa vaiheessa tärkeäksi oppaan toteuttamisen saavutettavasti.

Idean synnyttyä aloimme etsimään meille sopivaa yhteistyötahoa. Halusimme yhteistyökumppaniksi tahon, joka osaisi auttaa meitä oppaan sisällön ja rakenteen kanssa. Etsimme tahoa, jolta saisimme erityisesti apua selkokielessä sekä visuaalisessa saavutettavuudessa. Isona tavoitteena yhteistyötaholle oli, että heillä olisi oppallemme julkaisualusta. Jotta yhteistyöstä olisi etua myös yhteistyötaholle, etsimme tahoa, joka hyötyisi oppaastamme jollakin tavalla. Olimme yhteydessä Aivoliittoon ja syksyllä 2023 allekirjoitimme sopimukset.

Järjestimme syksyllä yhteisen etätapaamisen, jossa kävimme läpi, mitä toiveita meillä ja Aivoliitolla oli. Tapaamisella esittelimme heille suunnittelemamme sisältörungon oppaalle. Runko hyväksyttiin ja aloitimme oppaan toteuttamisen.

Sovimme seuraavan tapaamisen olevan lähempänä kevättä, kun oppaan ensimmäinen versio olisi valmiina esiteltäväksi. Aluksi pohdimme oppaan toteutustapaa. Vaihtoehtoina oli tuottaa joko paperinen tai sähköinen opas. Päätimme toteuttaa oppaan sähköisenä verkkoversiona, jota Aivoliiton olisi tarvittaessa helppo päivittää. Sähköisen oppaan avulla muutoksiin reagointiaika on nopeampi kuin paperisessa versiossa. Verkkoversio on siis huomattavasti nopeampaa päivittää ajantasaiseksi. (Paasio, 2006, s. 196.) Kun päivityksiä on helppoa ja nopeaa tehdä, opas pysyy luotettavana eikä siitä tahattomasti leviä vanhentunutta tietoa.

Jatkoimme oppaan työstämistä syventymällä aiheeseen olemassa olevien lähteiden avulla. Etsimme, luimme ja keräsimme materiaaleja, joita voisimme hyödyntää oppaamme lähteinä. Kattava perehtyminen aiheeseen vahvistaa kirjoittajan asiantuntemusta (Kananen, 2012, s. 48). Samalla huolehdimme, että käytösämme on ajankohtaista tietoa. Perehdyimme puhevamma-alan asiakasryhmien kommunikaation ja kielelliseen kyvykkyyteen, sillä Leskelän (2019) mukaan selkokielen kirjoittaminen edellyttää kohderyhmien ja heidän kielellisen kyvykkyytensä tuntemista. Kun selkokielisyyden huomioi jo suunnitteluvaiheessa, se ei unohdu prosessin edetessä (Leskelä, 2019, s. 52, s. 97.)

Saavutettavuuden arviointia ja testausta on tärkeää suunnitella aikaisessa vaiheessa (Leskelä, 2019, s. 52). Suunnittelimme opasta arvioitavan useassa eri prosessin vaiheessa. Keräsimme oppaan raakaversiosta palautetta aluksi ohjaavalta lehtoriltamme. Hänen palautteensa perusteella muokkasimme opasta. Pidimme helmikuun 2024 alussa toisen etätapaamisen Aivoliiton kanssa, missä keskustelimme oppaan sen hetkisestä sisällöstä, rakenteesta ja visuaalisesta ilmeestä. Raakaversio oli sisällöllisesti pieniä kielellisiä korjauksia vaille valmis, joten seuraavana suunnitelmana oli visuaalisen ulkoasun parantaminen vastaamaan saavutettavuuden kriteereitä. Helmikuun 2024 puolella välissä tehtyjä muutoksia arviointiin uudelleen. Tämän jälkeen opas oli pientä hiomista vaille valmis. Tätä, lähes valmista, versiota testasimme kohderyhmällä. Suunnittelimme ja toteutimme heille kyselyn oppaasta kyselylomakkeella. Heiltä kerätyn palautteen avulla teimme oppaaseen viimeistelyt helmikuussa 2024.

Maaliskuussa 2024 kävimme työelämän kanssa keskustelun oppaan käytettävyydestä ja mahdollisuuksista. Päädyimme työelämän toiveen pohjalta jakamaan sisällön kahteen eri oppaaseen. Työelämätaho toivoi saavansa kommunikaatio-ohjauksen palvelupolusta ja puhevammaisten tulkkauspalvelusta palvelupolusta erilliset oppaat, jotta oppaista tulisi mahdollisimman käyttäjäystävällisiä. Tällöin syntyi erillinen opas tulkkauspalvelun hakemisesta. Tämän jälkeen oppaita vielä viimeisteltiin tekemällä pieniä muutoksia, kuten korjaamalla yksittäisiä kirjoitusvirheitä. Molemmat oppaat tulevat käyttöön Aivoliiton nettisivuille niille julkaisuhetkellä soveltuviin osioihin kevään 2024 lopulla.

6.3 Oppaiden toteuttaminen saavutettavasti ja opinnäytetyöprosessin aikana tehdyt valinnat

Oppaiden toteutukseen käytimme Canva Pro -suunnittelutyökalusta maksullista versiota. Koimme Canva Pro:n oleva paras mahdollinen tapa toteuttaa visuaalisesti toimiva ja PDF-muotoon saatava sähköinen opas. Maksullinen Canva Pro sisältää Canvan kuvamateriaalipankin kuvien käyttöoikeuden (Canva, 2024). Oppaasta löytyy Canva Pro:n edellyttämä merkintä, että oppaan kuvat ja design ovat Canva Pro:lla tehtyjä. Aivoliitto hyväksyi toteutustavan.

Suunnittelimme ensin raakaversion oppaasta. Tähän versioon teimme visuaaliset valinnat eli värit sekä kuvat itse. Tärkein tavoite oli saada kerättyä oppaaseen tuleva tieto yhteen ennen oppaan muotoilun, lopullisen laajuuden ja ulkoasun suunnittelua. Oppaan sisältöä suunnittelimme alussa omien olemassa olevien tietojemme pohjalta. Samalla kartoitimme olemassa olevia mahdollisia lähdemateriaaleja ja otimme tarkemmin selvää kohderyhmästämmme. Etsimme ja luimme eri kirjallisia ja sähköisiä materiaaleja, joiden pohjalta täydensimme oppaan sisältöä. Orientoiduimme selkokielen piirteisiin, sillä selkokirjoittajan on tunnettava ne, jotta hän voi kirjoittaa hyvää selkokieltä (Sainio, 2022, s. 9). Toteutimme oppaan alusta asti selkokielellä. Lopulliset kaksi opasta ovat kummatkin selkokielen piirteiden ja sääntöjen mukaiset.

Selkokeskus määrittelee selkokielen seuraavasti:

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. (Selkokeskus, 2021.)

Selkokieli on suunnattu henkilöille, joilla on vaikeuksia ymmärtää yleiskieltä (Leskelä, 2019). Sitä on muokattu helpommaksi sisällöllisesti ja ulkoasulta (Sainio, 2022, s. 8). YK:n vammaissopimus, jonka Suomi ratifioi vuonna 2016, sisältää saavutettavuuteen liittyviä vaatimuksia (Leskelä, 2019, s. 50; Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 2016). Vammaisella henkilöllä on oikeus vastaanottaa tietoa yhdenvertaisesti muiden kanssa ilman lisäkuluja. Tiedon tulee olla vammaisille henkilöille saavutettavassa muodossa, vaikka hän tarvitsisi erilaisia viestinnän keinoja, kuten selkokieltä, sen ymmärtämiseksi. (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 2016.) Suomen saavutettavuuslainsäädännössä selkokielen osuus on epämääräinen, mutta laissa digitaalisten palvelujen tarjoamisesta veloitetaan palveluntarjoajaa varmistamaan omien palveluidensa saavutettavuus, erityisesti vammaisille henkilöille (Leskelä, 2019, s. 69; L 306/2019). Tällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi, että verkkosivujen tulee olla kielellisesti saavutettavia henkilöille, joille yleiskielen lukeminen tuottaa haasteita vamman takia. Selkokieltä tarvitsevien määräksi Suomessa oli vuonna 2019 arvioitu 650 000–750 000 ihmistä (Sainio, 2022, s. 16).

Selkokirjoittajan on tunnettava tekstin lukija (Sainio, 2022, s. 60; Selkokeskus, 2021). Tekstin tulee olla lukijan näkökulmasta kirjoitettu (Sainio, 2022, s. 60). Aihetta on rajattava karsimalla kaikki lukijalle ylimääräinen tieto pois. On huomioitava, että kirjoittajalle olennainen tieto ei välttämättä ole selkolukijalle lainkaan olennaista. (Selkokeskus, 2021.) Tiedon tiivistäminen oli aluksi haastavaa. Halusimme tehdä oppaista sopivan pituisen, että luettavaa ei olisi liikaa, mutta tarvittava tieto olisi sisällytetty oppaaseen. Selkotekstiä kirjoittaessa tulee pohtia, mitä tietoa lukijalla on aiheesta etukäteen. On mietittävä, mitä tietoa lukija tarvitsee, jotta hän osaa toimia ohjeen mukaisesti (Rentola ym., 2006, s. 92–93.)

Selkolukija saattaa lukea oppaan osissa, joten rakenteen tulee olla sellainen, johon hän voi palata tauon jälkeen (Leskelä & Kulkki-Nieminen, 2015 s. 105). Lukija saattaa vain silmäillä tekstiä tai edetä eri järjestyksessä kuin kirjoittaja on ajatellut.

Sisällön tulee olla helposti ja nopeasti luettavaa, missä tahansa lukujärjestyksessä. (Paasio, 2006, s. 201; Leskelä & Kulkki-Nieminen, 2015, s. 105.) Lukukokemuksen sujuvoittamiseksi sisällytimme kumpaankin oppaaseen sisällysluettelon. Kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku - opas sisältää seuraavat luvut: Lukijalle, Käsitteet, Erilaiset kommunikointitavat, Palvelupolun vaiheet, Tarve kommunikoinnin tuelle, Arvio ja suositus kommunikaatio-ohjauksesta, Vammaispalveluhakemus, Kommunikaatio-ohjaus, Näin haet kommunikaatio-ohjausta, Loppuraportti kommunikaatio-ohjauksesta, Loppuraportin sisältö ja Lopuksi. Puhevammaisten tulkkauksen palvelupolku -opas sisältää seuraavat luvut: lukijalle, käsitteet, palvelupolun vaiheet, kommunikoinnin apuväline, kommunikoinnin apuvälineen hankinta, puhevammaisten tulkkauspalvelu, näin haet puhevammaisten tulkkauspalvelua, puhevammaisten tulkki, puhevammaisten tulkin tilaaminen ja lopuksi. Näiden aiheiden koimme olevan hyödyllisiä kohderyhmälle. Luvut kommunikoinnin apuvälineistä ja niiden hankinnasta lisättiin tulkkauspalvelun –oppaaseen, koska tulkkauspalvelun saaminen edellyttää toimivaa kommunikointitapaa sekä kykyä ilmaista omaa mielipide. Sisällytimme oppaisiin käsitteet-osion, jossa selitetään haastavimmat termit (kommunikaatio-ohjaus, kommunikaatio-ohjaaja, puhevammaisen henkilö, lähi-ihminen, puhevammaisten tulkkauspalvelu ja puhevammaisten tulkki). Selkokielessä pyritään käyttämään lukijalle tuttuja sanoja. Kirjoittaja arvioi, mitkä sanat ja käsitteet ovat lukijalle vieraita tai haastavia, ja selittää ne konkreettisia esimerkkejä käyttäen. Lukijaa ei saa aliarvioida selittämällä itsestään selviä termejä, sillä tämä saa tekstin vaikuttamaan lapselliselta. (Sainio, 2022, s. 63; Leskelä, 2019, s. 118; Rentola ym., 2006, s. 124.) Pohdimme paljon, mitkä sanavallinnat olisivat oppaissa parhaiten toimivia. Esimerkiksi AAC-sanasta ja sen synonyymeista kävimme useasti keskustelua Aivo-liiton ja ohjaavan lehtorimme kanssa. Yhdessä arvioimme, mikä olisi kuvaavin, mutta samalla selkokieleisin sanavalinta. Muita vaihtoehtoja olivat muun muassa puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, tukevat kommunikointikeinot ja kommunikaatiomenetelmät. Päädyimme puhumaan erilaisista kommunikointitavoista. AAC-termiä ei käytetty, koska kirjain yhdistelmä koettiin epäselkeäksi ja haastavaksi muistaa oikein. Osa vaihtoehtoista, kuten puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, koettiin liian pitkiksi toistettavaksi. Oppaissa on sivu erilaisista kommunikointitavoista, josta löytyy lista, jossa kerrotaan erilaisten kommunikointitapojen muista nimistä. Nimitykset tulevat lukijalle selville, ja oppaissa

voitiin käyttää selkokielisintä vaihtoehtoa niistä. Vastaavasti pohdimme, mitä sanaa käytetään tulkin työstä. Auttaa-sanaa haluttiin välttää. Vaikka tulkki auttaa kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa, tulkin ei muuten auta asiakasta. Tulkkaa sana koettiin hieman haastavaksi, mutta sitä päätettiin käyttää, koska se kuvaa tulkin työtä täsmällisemmin kuin esimerkiksi sanat tukea tai kertoa. Kertoa, tukea ja tulkata sanoja käytettiin oppaassa tulkin työn selittämisessä esimerkiksi seuraavasti:

Puhevammaisten tulkki tukee puhevammaista henkilöä kommunikoinnissa. Tulkki tulkkaa sinua keskusteluissa. Tulkki kertoo, muille mitä puhevammaisen henkilö haluaa sanoa heille.

Lyhenteitä ei ole suositeltavaa käyttää selkotekstissä, mutta jos sana on yleisesti tunnetumpi lyhenteenä, on parempi käyttää lyhennettä pitkän sanajonon sijaan (Selkokeskus, 2022). Käytimme kirjoitusteknisistä syistä lyhenteitä Kela ja VATU-keskus, jotka aluksi selitimme auki.

Selkokielessä käytetään tavallisia yleiskielen rakenteita, mutta vältetään haastavia rakenteita. Lauserakenteiden tulee olla tiivistettyjä. Virkkeiden tulee olla mahdollisimman lyhyitä ja yksinkertaisia. Mitä useampi sivulause virkkeessä on, sitä haastavampi se on ymmärtää. Passiivia ja lauseenvastikkeita on vältettävä, mutta niiden sijaan sinuttelua ja preesensia olisi suositeltavaa käyttää. (Sainio, 2022, s. 89; Selkokeskus, 2021.) Yleiskielisissä informoivissa teksteissä käytetään usein käskymuotoa (Kananen, 2012, s. 129). Informoivassa tekstissä käskymuoto ei tunnu lukijasta tyllyltä tai määräilevältä, jos oppaan ohjeiden mukainen toiminta on hän etunsa mukaista (Kotimaisten kielten keskus, i.a.). Selkotekstissä käskymuodon käyttäminen voi lyhyiden lauseiden takia vaikuttaa lukijasta tylymältä kuin vastaavassa yleiskielisessä tekstissä. Käskymuoto parantaa selko-ohjeen ymmärrettävyyttä, joten sen käyttöä ei tästä huolimatta tulisi välttää. (Kananen, 2012, s. 129.) Jotta oppaamme olisivat mahdollisimman helposti ymmärrettäviä, käytimme käskymuotoa apuna esimerkiksi luvuissa, jossa neuvottiin, miten palveluita haetaan. Muutoin pyrimme ilmaisemaan asian toisin, jotta oppaan sävy pysyisi neutraalina. Puhuttelimme lukijaa sinutellen.

Aluksi oppaamme oli ulkoasultaan värikäs. Sivut olivat vaalean harmaat ja elementit persikan eri sävyissä.



Kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku tutuksi - oppaan ensimmäisen version kansilehti alkuperäisillä väreillä, ennen värikontrastien tarkistamista.

Helmikuun alun tapaamisella kävi ilmi, etteivät käyttämämme värit täyttäneet visuaalisen saavutettavuuden kriteerejä. Aivoliiton suosituksesta käytimme Contrast checker -verkkosivua apuna sopivampien värien valitsemisessa.

Käytimme oppaissa pääasiassa mustia ääriivivakuvia. Kuvat valittiin niin, että ne tukevat niiden ohessa olevan tekstin ymmärtämistä. Esimerkiksi tietokoneen kuva tukee tekstiä, jossa kerrotaan palvelun hakemisesta verkossa tai verkkolomakkeen täyttamisestä. Aivoliiton mukaan tällöin hakutapaa ei tarvitse erikseen mainita ja näin tekstin määrä pysyy maltillisena. Karsimme suurimman osan elementeistä pois Aivoliiton ehdotuksesta, jotta opas olisi mahdollisimman yksinkertainen ja selkeä. Esimerkiksi yllä oleva sivu sisältää vain tekstiä lopullisessa versiossa. Jätetyt elementit muokkasimme mustiksi selkeyden lisäämiseksi. Kaikki samalla sivulla olevat elementit ovat allekkain vasemmalla reunalla, sillä Aivoliiton mukaan vastaava asettelu selventää visuaalista ulkoasua. Isot elementit,

kuten laatikoidut listat, ovat sivujen keskellä, jotta niiden sisällä oleva teksti pysyy selkokielen ohjeiden mukaisesti aseteltuna.

Tekstin fontin ja värin pitää erottua taustasta. Yksivärinen ja perinteinen fontti toimii parhaiten selkotekstissä. (Selkokeskus, 2022.) Valitsimme oppaaseen valkoiset sivut ja mustan Arial Unicode -fontin. Erilaiset elementit, kuten kuvat, tietolaukat ja listat, parantavat tekstin ymmärrettävyyttä (Selkokeskus, 2021; Leskelä, 2019, s. 205). Selkokielessä linkin tulee erottua selkeästi muusta tekstistä, ja esimerkiksi värillä ja alleviivauksella eron saa helposti aikaiseksi (Selkokeskus, 2023). Tulkkauspalvelua käsittelevässä oppaassa on yksi linkki, joka on tumman violetti ja alleviivattu. Väriä on tarkistettu sopivaksi Contrast Checkerillä. Linkki vie Kelan verkkosivuille. Linkitetyltä Kelan sivulta lukija löytää tarkemmat ohjeet tulkkauspalvelun hakuun. Selkokielessä olevan linkin takaisella sivulla on oltava lukijalle aidosti tarpeellista tietoa (Selkokeskus, 2023). Linkitetyltä sivulta lukija saa lisäohjeet, joita ei asiantuntija arvion mukaan ollut olleellista kopioida oppaaseen. Jos selkotekstissä oleva linkki johtaa yleiskieliselle verkkosivulle, lukijalle on kerrottava siitä (Leskelä & Kulkki-Nieminen, 2015, s. 118). Aivoliitolta annettiin palautetta tästä, joten lisäsimme linkin oheen maininnan, ettei linkin sivu ole selkokielineen. Lähdeluettelossa olevat linkit lähdemateriaaleihin upotimme osaksi tekstiä Canvan ominaisuudella, jossa tekstiä klikkaamalla pääsee klikkaamaan linkkiä ja näin siirtymään linkitetyle sivulle. Näin lukija voi helposti siirtyä linkistä lähteenä olevalle sivulle, ja lähdeluettelo on lähes selkokriteerien mukainen. Päädyimme tähän ratkaisuun yhdessä Aivoliiton kanssa saavutettavuuden näkökulmasta.

Kävimme vielä kuvattujen muokkausten jälkeen yhteisen palaverin Aivoliiton sisällönasiantuntijan kanssa, jossa tuli puheeksi mahdollisten asiavirheiden tarkistaminen. Saimme sisältöön jonkin verran korjausehdotuksia. Tapaamisella syntyi idea kommunikaatio-ohjauksen- ja tulkkauspalvelun palvelupolun erottamista kahdeksi erilliseksi oppaaksi. Tapaamisen jälkeen toteutimme muutosehdotuksen, jotta Aivoliitto saisi sellaiset tuotteet, jotka palvelevat työelämää mahdollisimman hyvin. Käyttäjystävällisyys nousi teemaksi, joka oli tavoitteenamme produktien luomisprosessissa alkuvaiheesta lähtien.

6.4 Arviointi ja palaute opinnäytetyöprosessin eri vaiheissa

Arviointi on keskeinen osa kehittämistoimintaa, sillä se ohjaa ja edistää prosessin kulkua eteenpäin (Toikko & Rantanen, 2009, s. 61). Palautetta on tärkeää saada jo muokkausvaiheessa. Muokkausvaiheessa tarkastellaan teoksen rakennetta, kuten lukujen ja kappaleiden järjestystä, loogisuutta ja helppolukuisuutta. Keskenäisen teoksen rakennetta on helpompaa arvioida kuin lähes julkaisukelpoisen teoksen. Lähes valmiiden teosten arvioinnissa palautteen antajat keskittyvät usein arvioimaan vain teoksen kieltä. (Tuominen, 2006, s. 36–38.) Tästä syystä päätimme kerätä palautetta jo muokkausvaiheessa eli oppaan raakaversiosta.

Ensimmäisen palautteen oppaan raakaversiosta saimme ohjaavalta lehtoriltamme. Hänen palautteensa perusteella muokkasimme oppaan rakennetta loogisemmaksi, lisäsimme visuaalisen kuvauksen palvelupolusta sekä päivitimme oppaan kieltä selkokielisemmäksi. Muutoksien jälkeen lähetimme oppaan raakaversiosta arvioitavaksi Aivoliitolle. Saimme kielelliseen ja visuaaliseen saavutettavuuteen liittyviin ratkaisuihin kommentteja Aivoliitolta. Visuaalista ulkoasua hiottiin ja sisältöä täydennettiin aiemmin kuvatulla tavalla helmikuun arviointiin.

Selkokielen arviointiin ei toistaiseksi ole olemassa luotettavaa ohjelmaa, joten siitä on tärkeää kerätä palautetta asiantuntijoilta (Leskelä, 2019, s. 54; Toikko & Rantanen, 2009, s. 19). Halusimme kerätä valmiista oppaasta ja sen selkokielisyydestä palautetta suoraan kohderyhmäläisiltä. Selkokieltä käyttävä tai tarvitseva henkilö pystyy muita paremmin arvioimaan selkotekstin oikeellisuutta (Kananen, 2012, s. 104). Kohderyhmälle toteutimme kvantitatiivisen eli määrällisen kyselyn. Selkolukijat pystyivät parhaiten arvioimaan tekstin ymmärrettävyyttä ja osoittamaan tekstistä kohtia, jotka toimivat sellaisinaan tai kaipaavat muutosta. Jos oppaasta olisi kerätty palautetta vain asiantuntijoilta, kaikki saavutettavuuteen liittyvät ongelmat ei välttämättä olisi nousseet esille. (Leskelä, 2019, s.124.) Tämä otettiin huomioon kyselyn tuloksia arvioidessa.

Kyselyssä kerättiin palautetta oppaasta, joka käsitti molemmat aiheet, sillä tarve kahdelle erilliselle oppaalle havaittiin prosessissa myöhemmin. Keräsimme

palautetta kyselylomakkeella. Kyselylomake on kvantitatiivinen tiedonkeruun menetelmä, joka sopii mielipiteiden kartoittamiseen sekä kehittämisprojektin lopputuloksen arviointiin (Kananen, 2012, s. 121–122). Kyselyt tulee tallentaa salasanan vaativalle alustalle (Malkavaara & Vesterinen, 2022). Loimme kyselyn Microsoft Formsilla, jonka analytiikkaosuuden avulla voi tarkastella reaaliaikaisesti vastauksia. Samaan kyselypohjaan saa sisällytettyä erilaisia kysymystyyppisiä (Microsoft i.a.). Suunnittelemaamme kyselyyn sisältyi sekä monivalintakysymyksiä, että avoimia kysymyksiä. Microsoft Forms oli siis sopiva vaihtoehto tämänkaltaisen kyselyn luomiseen.

Huolellinen suunnittelu on onnistuneen kyselyn lähtökohta (Tietoarkisto, i.a.-a). Kysymysten tulee olla yksinkertaisia ja helposti ymmärrettäviä, jotta kyselyn tulokset ovat mahdollisimman todenmukaisia. Kaikkien vastaajien on ymmärrettävä kysymykset samalla tavalla. (Kananen, 2012, s. 136-137.) Koska oppaan ja samalla kyselyn kohderyhmään kuuluu selkolukijoita, toteutimme myös kyselyn selkokielellä. Pyrimme toteuttamaan mahdollisimman lyhyen ja selkeän kyselyn, mutta samalla meitä tarpeeksi informoivan kyselyn. Toteutimme lyhyen ja selkeän kyselyn, johon on nopeaa ja helppoa vastata, jotta jokainen palautteen antaja jaksaisi vastata kyselyyn. Lomaketutkimuksessa, joka kyselymme oli, kysytään vain kysymyksiä, joiden vastaukset kiinnostavat tutkijoita (Alasuutari, 2011, s. 51). Valitsimme kyselyyn viisi kysymystä, joista saisimme kerättyä meitä kiinnostavana ja meille oleellisen tiedon. Kyselyn tavoitteena oli kerätä tietoa erityisesti oppaan selkeydestä, sisällön ymmärrettävyydestä sekä kielen helppoudesta.

Kyselyssä oli neljä strukturoitua kysymystä, jotka olivat seuraavat: *tiesitkö ennen lukemista kommunikaatio-ohjauksen palvelupolun, helpottivatko käsitteet ymmärtämään sisältöä, onko oppaan ulkoasu selkeä ja helppolukuinen ja oliko oppaassa jokin kohta, jota oli vaikea ymmärtää*. Strukturoiduissa kysymyksissä vastausvaihtoehdot on annettu valmiiksi (Kananen, 2012, s. 126). Kyselyssäme esitimme mielipidekysymyksiä, joihin vastattiin valitsemalla kaksiportaisella asteikolta itselle sopiva vaihtoehto. Strukturoiduissa kyselyissä tulosten reliabiliteettiin eli luotettavuuteen vaikuttaa vastausvaihtoehtojen yksityiskohdat. Vastausvaihtoehtoja on oltava riittävästi ja niiden tulee poissulkea toisensa. (Tietoarkisto,

i.a.-a.) Jokaisessa neljässä kysymyksessä vastausvaihtoehdot olivat kyllä ja ei. Kyllä ja ei ovat toisensa poissulkevia vaihtoehtoja, ja samalla ne ovat mahdollisimman yksinkertaiset vaihtoehdot, jotta selkokieltä tarvitsevan vastaajan olisi helppoa vastata kyselyyn. En osaa sanoa -vaihtoehdon karsimme pois, jotta kysely pysyy mahdollisimman selkeänä, ja koska kyseinen vastausvaihtoehto ei olisi tuonut meille oleellista tietoa oppaan toimivuudesta.

Kysymys kolme sisälsi lisäkysymyksen *mikä teki oppaasta selkeän ja mikä mielestäsi ei ollut selkeää*, johon vastattiin kirjallisesti. Jos kysymykseen neljä vastasi ei, vastaajalla oli mahdollista kirjoittaa, mitkä kohdat olivat vaikeita ymmärtää. Myös kyselyn viimeiseen kohtaan vastattiin kirjoittamalla vastaus itse. Viimeisenä kysymyksenä oli avoin kysymys *mikä on oppaassa mielestäsi hyvää ja mikä huonoa*. Avoimeen kysymykseen vastataan kirjallisesti. Sen etuna on, että kaikki mahdolliset vastaukset käyvät ilmi. (Kananen, 2012, s. 125.) Avoimia kysymyksiä tulee käyttää harkiten vain, kun niiden käytölle on hyvä perustelu (Tietoarkisto, i.a.-b). Halusimme kerätä vastaajilta kaikki mahdolliset keuhut ja parannusehdotukset, jotta voisimme toteuttaa juuri tälle kohderyhmälle toimivan oppaan. Palautteen keruun osalta ei koettu tarpeelliseksi kerätä vastaajilta henkilötietoja missään vaiheessa kyselyä, sillä ne eivät vaikuttaneet saadun palautteen sisältöön ja laatuun.

Kyselyn ohella lähetimme saatekirjeen, jossa kerroimme, miksi kysely tehdään ja mihin vastauksia käytetään. Saatekirjeessä kerrottiin, että tietoja säilytetään luotamuksellisesti ja ne poistetaan, kun opas on valmis ja julkaistu. Lisäksi saatekirjeessä kerrottiin kyselyn olevan anonyymi.

Kun laadullisen tutkimuksen tuloksia raportoidaan, tutkijan on raportoitava avoimesti tekemistään ratkaisuksista ja perusteltava ne (Tietoarkisto, i.a.-c). Saimme kyselyymme yhden vastauksen eli kyselyllä kerätty aineisto jäi vähäiseksi. Koska aineisto jäi vähäiseksi, päädyimme analysoimaan ja raportoimaan kyselyn vastaukset pintapuolisesti. Kyselyyn saatiin yksi vastaus, jossa oli koottuna yhden Aivoliiton Juttu-tupa ryhmän palaute. Vastaajien määrä ei selvinnyt vastauksista ja vastaajien joukossa oli myös esimerkiksi logopedian opiskelijoita. Vastausten perusteella emme voineet tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä tuloksista, koska

vastaajien määrä ei selvinnyt. Juttu-tuvissa on vaihteleva määrä kävijöitä, mutta usein kävijämäärä on alle kymmenen (Aivoliitto, i.a.-b). Koska vastaajien määrä jäi joka tapauksessa vähäiseksi, vastauksia ei voi pitää koko perusjoukon eli tutkimuksen kohteena olevan ryhmän kantana. Yleistettävyyys ja totuusarvo eli tulosten oikeellisuus ovat laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteereitä (Hyvärinen & Vuokila-Oikkonen, 2020). Vaikka tuloksia ei voitu yleistää, saimme kyselystä arvokasta palautetta. Palautteen perusteella saimme päivitettyjä oppaita vastaamaan kohderyhmän tarpeita aiempaa paremmin.

Jokaiseen kysymykseen saatiin vastaus, minkä lisäksi vastaajat olivat koonneet yhden pitkän kirjallisen vastauksen. Kirjalliseen vastaukseen oli summattu vastaus kaikkiin kysymyksiin. Vastaajat kokivat oppaan hyödylliseksi, mutta sopivammaksi lähi-ihmisten käyttöön. Vastaajien mielestä opas oli liian laaja ja sisälsi osittain kohderyhmälle tarpeetonta tietoa. Kyselyn toteutuksen jälkeen oppaasta päätettiin erottaa tulkkauspalvelua käsittelevä osio kokonaan erilliseksi oppaaksi. Koska puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolun osuus sisältyi testattuun oppaaseen, palautetta voitiin käyttää myös erotellun osan arviointiin. Oppaan sivumäärä pieneni, kun osa sivuista siirrettiin toiseen oppaaseen. Saadun palautteen pohjalta sisältöä arvioitiin uudelleen. Yhdessä ammattilaisten kanssa pohdittiin, onko kaikki tieto olennaista lukijalle. Päätimme karsia puheterapia ja kuntoutussuunnitelma -luvut kokonaan pois. Vastauksessa arvioitiin opasta kokonaisuutena, eikä esimerkiksi yksittäisiä kohtia ollut erikseen arvioitu. Myöskään oppaan kielestä ei saatu kommentteja, joten vastausta ei voitu hyödyntää kielen, selkeyden ja käyttäjäkokemuksen arvioinnissa tältä osin.

Koska asiantuntijapalautetta on kerätty oppaan kielestä, sisällöstä ja käyttäjäkokemuksesta kattavasti koko prosessin ajan, voidaan heiltä saadun palautteen osalta arvioida oppaita kattavasti. Heiltä saimme palautetta myös niihin kohtiin, joita kyselyn vastaajat eivät olleet arvioineet. Asiantuntijapalautteen mukaan oppaat ovat ajan tasalla ja saavutettavia sekä visuaalisesti että kielellisesti. Valmiit oppaat on toteutettu vastaamaan ammattilaisilta saatua palautetta. Huhtikuussa 2024 opinnäytetyö ja oppaat osana sitä palautettiin arviointiin, jonka jälkeen ne julkaistiin Theseuksessa. Oppaat julkaistiin arvioinnin jälkeen Aivoliiton verkkosivuille.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyöprosessin valmistuttua kehitettyä produktia voidaan arvioida alussa työlle esitettyjen tavoitteiden kautta. Arvioidaan, täyttyvätkö asetetut tavoitteet. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 14.) Oppaat ja opinnäytetyö valmistuivat suunnittelun aikataulun mukaisesti keväällä 2024. Suunniteltu aikataulu oli tiukka ja tarve toiselle oppaalle havaittiin projektin keskivaiheen jälkeen, joten koemme aikataulussa pysymisen alusta loppuun asti onnistumiseksi. Oppaat toteutettiin selkokielellä ja visuaalisesti saavutettaviksi. Asiantuntijat arvioivat oppaiden kieltä ja visuaalista ulkoasua useassa prosessin vaiheessa, jotta oppaista saatiin paras mahdollinen versio toteutetuksi. Vastaavasti oppaiden sisältöä arvioitiin useasti ammattilaisten toimesta. Myös me itse parhaalla ammatillisella osaamisella arvioimme ja kehitimme oppaiden kieltä, ulkoasua sekä sisältöä vastaamaan tavoitteita. Valmiit oppaat vastaavat meidän niille projektin alussa asettamia tavoitteita ja vastaavat meidän niille havaitsemaan tarpeeseen.

Kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauksen palvelupolkuihin perehtyminen ja palvelupolkujen hahmottaminen ovat edistäneet ammatillista osaamistamme sekä lisänneet omaa ymmärrystämme kummankin palvelupolun vaiheista ja niiden sisällöistä. Saimme tärkeää tietoa puhevamma-alan ammattilaisten työtehtävistä ja rooleista palvelupoluilla, mikä parantaa valmiuksiamme työskennellä osana moniammatillista työryhmää. Tulevaisuudessa tulemme työskentelemään osana moniammatillista työryhmää, joten meidän on tärkeää olla selvillä moniammatillisen toimijuuden sisällöstä ja periaatteista. Moniammatillisesta osaamisesta on hyötyä myös asiakkaan palveluprosessin sujuvuuden kannalta, Asiakkaan palveluprosessin tulee säilyä toimivana kokonaisuutena siten, että moniammatillisen yhteistyön jäsenet kykenevät hyödyntämään toistensa asiantuntemusta prosessissa. (Hujala & Taskinen, 2020, s. 216.)

Oppaiden parasta mahdollista toteutusta varten opiskelimme selkokieltä. Selkokielen opiskelu on ammatillisen osaamisen ohella lisännyt meidän valmiuksiamme työskennellä selkokieltä vaativien henkilöiden kanssa sekä kehittänyt ymmärrystämme kielellisestä ja visuaalisesta saavutettavuudesta. Tulevaisuudessa työllistyessämme puhevammaisten tulkin tai kommunikaatio-ohjaajan työhön selkokielen osaaminen on hyödyllistä ja tärkeää, sillä selkokielestä hyötyviä asiakkaita on alalla paljon.

Tulemme tulevaisuudessa alalla työskennellessä hyötymään myös itse tuottamamme oppaista. Voimme oppaiden avulla selvittää asiaan perehtymättömille palvelupolkujen eri vaiheita ja niiden sisältöjä. Palvelupoluilla eteneviä puhevammaisia henkilöitä ja heidän lähi-ihmisiään voimme ohjata lukemaan oppaat tai etsimään niistä lisätietoa aiheista. Näin omalla työllämme lisäämme tietoisuutta aiheista ja mahdollisesti sujuvoitamme joillekin palvelupolkuprosessia. Voimme esitellä oppaat omille kollegoillemme sekä moniammatillisten työryhmien jäsenille, ja näin kasvattaa oppaiden lukija- ja käyttäjäkuntaa. Voimme itse käyttää oppaita tiedonlähteinä.

7.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyöprosessimme aikana emme ole kohdanneet eettisiä haasteita, mutta olemme tehneet useita eettisiä valintoja prosessin eri vaiheissa, esimerkiksi liittyen oppaan kielelliseen saavutettavuuteen sekä toteutustapaan. Vastavaa opasta ei ole aiemmin tuotettu, joten koko kokonaisuuden osalta plagiointivaaraa ei ole. Sen sijaan oppaan ja opinnäytetyön käsittelemistä aiheista on aiemmin ollut tietoa jakautuneena eri lähteisiin, joiden osalta mahdollisuutta plagiointiin on täytynyt arvioida. Kaikki työssämme lähdemateriaaleista käytetty tieto on referoitu ja lähteistetty sekä lähdeviitteeseen että -luetteloon Diakonia-ammattikorkeakoulun ”Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0” mukaisesti. Näin olemme osaltamme huolehtineet alkuperäisten lähteiden kunnioittamisesta ja välttäneet plagiointia.

Lähdemateriaaleina käytetyt tekstit olemme valinneet huolellisesti ja arvioiden niiden sopivuutta lähdekriittisesti. Erityisesti oppaassa, joka toimii informaation lähteenä, tulee sisältää ainoastaan oikeellista, täsmällistä ja ajankohtaista tietoa (Leskelä, 2019, s. 124). Lähteiksi olemme valikoineet tuoreinta, oikeellisinta ja tarkinta tietoa kyseisistä aiheesta sisältäviä tekstejä sekä suomalaisista että kansainvälisistä lähteistä. Lähteiksi on valittu kirjoittajia ja tahoja, joilla on joko alan kokemusta tai varmaa tietoa aiheesta. Yli 10 vuotta vanhojen lähteiden rinnalle valittiin uudempia lähteitä takaamaan tiedon olevan yhä relevanttia lähteen iästä huolimatta. Lähdemateriaalien huolellinen ja tarkka valinta lisää työmme luotettavuutta sekä eettisyyttä.

Olemme opinnäytetyöprosessissa huomioineet, että työmme sisältämään tietoon voi tulla muutoksia ajan saatossa. Olemme minimoineet mahdollisen riskin siihen, että oppaamme sisältämä tieto vanhentuisi, toteuttamalla oppaan sähköisessä muodossa ja antamalla yhteistyötahollemme Aivoliitolle täydet oikeudet päivittää oppaitamme tarvittaessa. Verkossa sähköisenä olevaa opasta on mahdollista nopeasti päivittää vastaamaan sen hetkisiä tietoja ja toimintatapoja. Tietojen päivittäminen verkkoversioon on helpompaa ja nopeampaa kuin paperiseen versioon. Myös reaktioaika on nopeampi verkossa sähköisessä versiossa. (Paasio, 2006, s. 196.) Näin olemme omalta osaltamme huolehtineet oppaan sisällön olevan luotettavaa ja ajantasaista myös tulevaisuudessa. Emme voi taata tätä, sillä päivittäminen jää Aivoliiton vastuulle. Asiantuntijat arvioivat oppaiden sisältöä useassa eri vaiheessa prosessia. Tällä pyrittiin takaamaan, että oppaat sisältävät vain oikeaa ja ajantasaista tietoa.

Eettisyyden ja luotettavuuden ohella kolmas tärkeä piirre oppallemme on olla saavutettava. Saavutettavuudella tarkoitetaan, että kaikilla ihmisillä on yhteiskunnassa tasavertainen mahdollisuus toimia ja osallistua rajoitteista, kuten puhevammasta huolimatta. Tämä pätee myös julkiseen informaatioon. Vaikea kieli tekee informaatiosta saavuttamatonta. (Leskelä, 2019, s. 48–50.) Erityisesti yhdenvertaisuus laissa sekä laissa digitaalisten palveluiden tarjoamisesta (L 306/2019) veloitetaan palveluntarjoajaa tekemään palveluun mukautuksia, jotta se olisi saavutettavissa vammaisille henkilöille (L 306/2019; L 1325/2014; Leskelä, 2019, s. 69). Tuottamamme opas toteutettiin kokonaan selkokielisesti oppaan

kohderyhmä ja kielellinen saavutettavuus huomioiden. Informoiva teksti velvoittaa usein lukijaa toimimaan ohjeen mukaisella tavalla. Tällöin lukijan tulee olla selvillä, kenen pitää toimia ja miten. Vaikka teksti on selkokielistetty, siinä ei saa olla virheitä. (Leskelä, 2019, s. 124.) Olemme itse tarkastaneet tietojen oikeellisuutta parhaalla omaamallamme ammattitaidolla, lähteiden apuna hyödyntäen sekä tarkistuttaneet sisällön alan asiantuntijalla, Aivoliitolla. Oppaiden selkokielisyyttä ja saavutettavuutta arvioitiin prosessin eri vaiheessa. Lopullisten oppaiden arvioitiin ja todettiin olevan kielellisesti ja visuaalisesti saavutettavia. Saavutettavuus lisää oppaiden eettisyyttä, koska tällöin ne ovat jokaisen saatavilla.

7.2 Kehitysehdotukset jatkoon

Produktimme tuotettiin vastaamaan kokonaisvaltaiseen tarpeeseen koota tietoa kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupoluista helposti saataville yhteen paikkaan. Opinnäytetyöllemme suunniteltiin kevääseen 2024 päättyvä aikataulu, milloin työ valmistuu ja sen kehittäminen omalta osaltamme päättyy. Palvelupolkuja päivitetään ja ne ovat jatkuvassa muutoksessa, joten myös tarve oppaiden kehittämiseksi on jatkuvaa (Toikko & Rantanen, 2009, s. 15). Tulevaisuudessa oppaita voi ja tulee kehittää vastaamaan sen hetkistä kuvausta palvelupolkujen vaiheista sekä vaiheiden sisällöistä.

Oppaista voisi tuottaa erillisiä versioita suunnattuna tietyille vamma- tai sairausryhmille, tällöin uuteen oppaaseen voisi sisällyttää tarkempia kuvauksia eri vaiheista juuri heidän näkökulmastansa, esimerkiksi puhe-, toiminta- ja fysioterapian osalta. Puhevammaisten tulkkauspalvelua Yhteistyötahomme ehdotus ja toive kehitysideaksi kehittämillemme oppaille olisi toteuttaa vastaava palvelupolkua kuvaava opas kolmannen tahon tulkkauksista.

Kehittämistyön ohella oppaitamme voisi käyttää tutkimuksen pohjana. Niiden käytettävyyttä ja hyötyjä voisi tutkia. Olisi hyvä selvittää, miten oppaista ja niiden muodostamasta tiedosta hyödytään asiakkaiden, sekä moniammatillisen yhteistyön edistämisen näkökulmasta. Myös selkokielisen oppaan hyötyjä voisi tutkia jatkokehitystä ajatellen. Asiakaskunta on laaja ja kasvaa koko ajan, joten olisi

hyödyllistä tulevaisuuden kannalta saada tietoa siitä, kuinka palvelupolut vaikuttavat palveluihin hakeutumiseen ja prosessin kulkuun.

LÄHTEET

- A 1363/2011. Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta 19.12.2010/1363. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20111363>
- Ahosilta, R., & Turja, H-K. (2022). Puhevammaisten tulkin työn merkityksiä luomassa. Teoksessa L. Segler-Heikkilä, & G-V. Vik (toim.), *Kun puhe tuottaa vaikeuksia. Tulkkausalan ammattilaiset ja asiakaslähtöiset apuvälineet puhevammaisen henkilön tukena* (s. 58–70). (Diak Työelämä 30). Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Aivoliitto. (i.a.-a). *Aivoliitto*. Saatavilla 11.2.2024 <https://www.aivoliitto.fi/aivoliitto-ry/#e8dafa57>
- Aivoliitto. (i.a.-b). *Juttu-tupa – kohtaamispaikka afaattisille henkilöille*. Saatavilla 25.3.2024 <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/afasia/juttutupa/#bd8a6122>
- Aivosäätiö. (i.a.). *Mitä on kehitysvammaisuus?* Saatavilla 22.01.2024 <https://www.aivosaatio.fi/diagnoosi/kehitysvammat/>
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. (4. uud. p.) Vastapaino.
- Autismiliitto. (13.6.2022). *Kommunikaation tukeminen*. <https://autismiliitto.fi/autismi/toimintakyky/sosiaalisen-kanssakaymisen-erityispiirteet/kommunikaation-tukeminen/>

- Beukelmann D., & Mirenda, P. (1998). *Augmentative and Alternative Communication: Management of Severe Communication Disorders in Children and Adults*. P.H. Brookes Publishing.
- Canva. (2024). *Terms of use*. <https://www.canva.com/policies/terms-of-use/>
- Costiander, C., & Lybeck, P. (2022). Tulkkaus puhevammaisen henkilön osallisuuden edistämiseksi. Teoksessa L. Segler-Heikkilä, & G-V. Vik (toim.), *Kun puhe tuottaa vaikeuksia. Tulkkausalan ammattilaiset ja asiakaslähtöiset apuvälineet puhevammaisen henkilön tukena* (s. 48–57). (Diak Työelämä 30). Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- CP-liitto. (i.a.). *Puhe, kommunikointi ja syöminen*. Saatavilla 11.2.2024 <https://cp-liitto.fi/puhe/>
- Forss, J. (12/2016). Valtakunnalliset lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperiaatteet – opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille [Opas]. <https://stm.fi/documents/1271139/4329042/valtakunnalliset-laakinnallisen-kuntoutuksen-apuvälineiden-luovutusperusteet-versio-1.0.pdf/198e66c9-14ca-4b80-8896-898140e68816#page13>
- Green-Järvinen, M., & Saarilahti, J. (12.6.2023). *Avustava tietotekniikka arjen tukena: Ilmaiset kommunikointiohjelmat ja -sovellukset*. <https://tikonen.fi/aiheet/avustava-tietotekniikka/avustava-tietotekniikka-arjen-tukena-ilmaiset-kommunikointiohjelmat-ja-sovellukset/>
- Heikkilä, J., Meronen, A., Richardson, U., Ahonen, T., & Tiippana, K. (2020). Audiovisuaalisen puheen hyödyntäminen lasten kielihäiriön kuntoutuksessa. Teoksessa S. Salasti, A-K. Tolonen, L. Kanto, & S. Haapala (toim.), *Kommunikoinnin häiriöiden kuntoutus: uudet menetelmät ja vaikuttavuus* (s. 64–73). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/63fbf058-42d1-4e17-a46a-579973359d5b/content>
- Helsingin kaupunki. (i.a.-a). *Kommunikaatio-opetus* [Verkkolomake]. Saatavilla 3.2.2024 <https://www.hel.fi/static/sote/vamty/lomakkeet/hakemus-kommunikaatio-opetus.pdf>
- Helsingin kaupunki. (i.a.-b). *Loppuraportti kommunikaatio-opetuksesta* [Verkkolomake]. Saatavilla 22.1.2024

<https://www.hel.fi/static/sote/vamty/lomakkeet/loppuraportti-kommunikaatio-opetuksesta.pdf>

- Hujala, A., & Taskinen, H. (toim.) (2020). *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere University Press.
- Huuhtanen, K. (2011). Avusteinen kommunikaatio. Teoksessa. K. Huuhtanen (toim.), *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa* (s. 48–82). Kehitysvammaliitto ry.
- Huuhtanen, K. (2011a). Afasialuokitus kommunikointikyvyn mukaan. Teoksessa. K. Huuhtanen (toim.), *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa* (s.105–107). Kehitysvammaliitto ry.
- Huuhtanen, K. (2011b). Mitä kommunikointi on? Teoksessa. K. Huuhtanen (toim.), *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa* (s. 12–25). Kehitysvammaliitto ry.
- Hyvärinen, S., & Vuokila-Oikonen, P. (2020). *Tutkimus- ja kehittämistyön luotettavuus*. <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642>
- Hämäläinen, P. & Timonen T. (2019). *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. PS-Kustannus.
- Ikonen, O. (1996). *Kehitysvammaisten lasten kommunikaatio-opetus: taustatietoa ja ohjeita opetusta varten*. Jyväskylän yliopisto.
- Jones, R. (27.04.2023). *Aphasia vs. dysarthria: What is the difference?* <https://www.medicalnewstoday.com/articles/aphasia-vs-dysarthria?c=1643474408447>
- Jäntti, E., & Savinainen, R. (2018). Autismikirjo. Teoksessa E. Jäntti, & R. Savinainen (toim.), *Nepsyt: erityistä elämää* (s. 281–295). Karisto Oy.
- Kalela, E. (2010). *Etiikka tulkkaustilanteissa viittomakieli- ja kuulovammaisalla*. Kuuloliitto ry.
- Kananen, J. (2012). *Kehittämistutkimus opinnäytetyönä*. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kehitysvammaliiton Tikoteekki. (15.12.2021). *Suositus kommunikaatio-ohjausta varten* [Verkkolomake]. <https://web.papunet.net/tietoa/kommunikatio-ohjaus>
- Kehitysvammaliitto. (15.2.2019). *Selkokielen tarve kasvanut*. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/selkokielen-tarve-kasvanut/>

- Kehitysvammaliitto. (8.3.2023). *Puhevammaisten ihmisten lukumäärä selvitet-
tävä*. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/puhevammaisten-ihmisten-lukumaara-selvitettava/>
- Kehitysvammaliitto. (i.a.-a). *Kommunikoinnin apuvälineet*. Saatavilla 17.1.2024
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tietoa/kommunikoinnin-apuvälineet/>
- Kehitysvammaliitto. (i.a.-b). *Kehitysvammaisuus*. Saatavilla 11.2.2024
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>
- Kehitysvammaliitto. (i.a.-c). *Puhevammaisuus*. Saatavilla 5.12.2023
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/puhevammaisuus/>
- Kela. (i.a.). *Asiakastietolomake TU 11. Puhevammaisen asiakas* [Verkkolomake]. Saatavilla 30.11.2023 <https://www.kela.fi/benefit-forms/TU11.pdf>
- Kela. (22.4.2021a). *B-lausunto tai kuntoutussuunnitelma kuntoutusta varten*.
<https://www.kela.fi/yhteistyokumppanit-terveydenhuolto-laakarinalausunnot-ja-todistukset-b-lausunto-kuntoutus>
- Kela. (2021b). *Opastusta vammaisten tulkkauspalvelun käyttöön*.
<https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-opastus>
- Kela. (2022). *Palvelunkuvaus. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu* [Palvelunkuvaus]. <https://www.kela.fi/documents/20124/410347/palvelunkuvaus-vammaisten-henkiloiden-tulkkauspalvelu.pdf/c9bdce48-39e9-a322-46dc-7a33f9d9c1e4?t=1648107255036>
- Kela. (27.12.2023a). *Vaativa lääkinnällinen kuntoutus*. <https://www.kela.fi/vaativa-laakinnallinen-kuntoutus>
- Kela. (20.11.2023b). *Tutustu vammaisten tulkkauspalveluun*.
<https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-tutustu-tulkkauspalveluun>
- Kela. (20.3.2023c). *Näin haet oikeutta vammaisten tulkkauspalveluun*.
<https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-hae-oikeutta>
- Kela. (11.5.2023d). *Vammaisten tulkkauspalvelun lisätunnit*.
<https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-lisätunnit>
- Kela. (31.3.2023e). *Näin tilaat tulkin*. <https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-nain-tilaat-tulkin>

- Kela. (11.5.2023f). *Henkilökohtainen tulkkilista*. <https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-tulkkilista>
- Kela. (9.1.2024). *Vaativa lääkinällinen kuntoutus* [Esite].
<https://www.kela.fi/etti/Vaativallääkinnällinenkuntoutus.pdf>
- Korpilahti, P. (2011). Kielen kehitykselliset häiriöt; viivästynyt ja poikkeava kielenkehitys. Teoksessa K., Launonen, & A-M., Korpijaakko-Huuhka (toim.), *Kommunikoinnin häiriöt. Syyt, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita* (s. 39–58). Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kotimaisten kielten keskus. (i.a.). *Ohjeita ohjeiden tekijöille*. Saatavilla 24.1.2024. <https://kielitoimistonohjepankki.fi/vk/sopiva-savy-toimivat-ohjeet-ja-kysymykset/ohjeita-ohjeiden-tekijoille/>
- Kunnari, S., & Laasonen, M. (2022). Kehityksellinen kielihäiriö. Teoksessa S. Kunnari, & M. Laasonen (toim.), *Lasten kielelliset vaikeudet. Haasteiden tunnistaminen ja kuntoutus* (s. 88–104). PS-kustannus.
- Kuuloliitto ry. (2021). *Opas tulkkauspalvelusta* [Opas]. https://www.kuuloliitto.fi/wp-content/uploads/2022/01/Opas-tulkkauspalvelusta_2021.pdf
- L 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. 30.12.2014/1325. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- L 1326/2010. Terveystuololaki. 30.12.2010/1326. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>
- L 133/2010. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta. 19.2.2010/133. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100133>
- L 306/2019. Laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta. 15.3.2019/306. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190306>
- L 519/1977. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. 23.6.1977/519. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>
- L 566/2005. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista. 15.7.2005/566. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050566#L2P10>
- L 675/2023. Vammaispalvelulaki. 2023/675. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230675>
- L 812/2000. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 22.9.2000/812. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

- L380/1987. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. 3.4.1987/380. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>
- Laine, K., Joutsia, K., & Yiannakou, V. (i.a.). Kommunikaatio-ohjaus: Mitä? Miksi? Miten? Teoksessa L. Segler-Heikkilä, & G-V. Vik (toim.), *Kun puhe tuottaa vaikeuksia. Tulkkausalan ammattilaiset ja asiakaslähtöiset apuvälineet puhevammaisen henkilön tukena* (s. 48–57). (Diak Työelämä 30). Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Launonen, K. (2011a). Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä. Teoksessa K. Launonen, & A-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.), *Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. (s. 143–166). Gaudeamus Helsinki University Press.
- Leskelä, L., & Lindholm, C. (2023). *Kielellisistä oikeuksista kohti aitoja mahdollisuuksia*. Teoksessa J. Paananen, M. Lindeman, C. Lindholm, & M. Luodonpää-Manni (toim.), *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus. Kohti kielellistä osallisuutta* (s. 33). Gaudeamus.
- Leskelä, L. (2019). *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Oppimateriaalikeskus Opike. Kehitysvammaliitto ry.
- Leskelä, L., & Kulkki-Nieminen, A. (2015). *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Oppimateriaalikeskus Opike. Kehitysvammaliitto ry.
- Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue. (23.1.2024). *Kommunikaatio-opetus vammaisille henkilöille*. <https://www.suomi.fi/palvelut/kommunikaatio-opetus-vammaisille-henkiloille-lansi-uudenmaan-hyvinvointialue/57a05db5-029b-4f44-a8b6-daf7e08a1e4e>
- Löytönen, M., & Kaivola, T. (2006). Aikuisen ja lapsen yhteinen tietokirja. Teoksessa R. Jussila, E. Ojanen, & T. Tuominen (toim.), *Tieto kirjaksi* (s. 134–143). Kansainvalistusseura.
- Malkavaara, M., & Vesterinen, O. (10.5.2022). *Tutkimusetiikka Diakissa*. <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760641>
- Martin, M. (2016). *Nuoruus, vammaisuus ja kuntoutuksen merkitys* [Väitöskirja, Lapin yliopisto].

- McCoy, J. (2023). *How to create a guide that is optimized, useful and comprehensive*. <https://searchengineland.com/create-optimized-useful-comprehensive-guide-395891>
- Microsoft (i.a.) *Lomakkeen luominen Microsoft formsin avulla*. Saatavilla 20.03.2024 <https://support.microsoft.com/fi-fi/topic/lomakkeen-luominen-microsoft-formsin-avulla-4ffb64cc-7d5d-402f-b82e-b1d49418fd9d>
- Nation, K. (19.1.2014). *Lexical learning and lexical processing in children with developmental language impairments*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3866417/>
- Neuroliitto. (2023). *Kelan vaativa lääkinällinen kuntoutus*. <https://neuroliitto.fi/tieto-tuki/neuvonta/usein-kysytyt-kysymykset/kelan-vaativa-laakinnallinen-kuntoutus/>
- Näkövammaistenliitto. (i.a.) *Saavutettavuus sosiaalisessa mediassa*. Saatavilla 08.02.2024 <https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/saavutettavuus-sosiaalisessa-mediassa>
- Paasio, H. (2006). Tietokirjoittaja verkossa. Teoksessa R. Jussila, E. Ojanen, & T. Tuominen (toim.), *Tieto kirjaksi* (s. 195–210). Kansainvalistus-seura.
- Paavonperä, R., & Holm, S. (2022). Puhevammaisten tulkin toimijuus ja eettinen päätöksen teko. Teoksessa L. Segler-Heikkilä, & G-V. Vik (toim.), *Kun puhe tuottaa vaikeuksia. Tulkkausalan ammattilaiset ja asiakaslähtöiset apuvälineet puhevammaisen henkilön tukena* (s.31–47). (Diak Työelämä 30). Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Rautakoski, P., & Huuhtanen, K. (2011a). Puhevammaisten tulkkaukspalvelu. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.), *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa* (s. 92–97). Kehitysvammaliitto ry.
- Rautakoski, P. (2011b). Käytännön kokemuksia AAC-keinojen käytöstä. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.), *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa* (s. 98–147). Kehitysvammaliitto ry.
- Rentola, M. (2006). Hyvä opas. Teoksessa R. Jussila, E. Ojanen, & T. Tuominen (toim.), *Tieto kirjaksi* (s. 92–107). Kansainvalistus-seura.

- Räty, T. (2017). *Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö*. Kynnys ry.
- Sainio, A. (2022). *Avaimet selkokieleen*. (2. uud. p.). Oppimateriaalikeskus Opike. Kehitysvammaliitto ry.
- Selkokeskus. (2022). *Selkeästi kaikille. Selkomittari 2.0* [Ohje]. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2022/04/Selkokielen-mittari-2.0.pdf>
- Selkokeskus. (25.8.2021). *Pikaopas selkokielen kirjoittamiseen*. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/nain-kirjoitat-selkokielta/pikaopas-selkokielen-kirjoittamiseen/>
- Selkokeskus. (5.12.2023). *Selkokieli verkossa*. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokieli-verkossa/>
- Sellman, J. & Tykkyläinen, T. (2017). *Puheterapia; vuorovaikutus muutoksen välineenä*. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (i.a.). *Lääkinnällinen kuntoutus*. Saatavilla 5.12.2023 <https://stm.fi/laakinnallinen-kuntoutus>
- Suomen Puhevammaisten Tulkit ry. (2021). *Tulkin ammattieettinen säännöstö* [Ohje]. <https://www.puhevammaistentulkit.fi/tietoa-meista/tulkin-ammattieettinen-saannosto/>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024). *ICF-luokitus*. <https://thl.fi/aiheet/toimintakyky/icf-luokitus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (5.12.2023). *Erytyishuolto-ohjelma ja palvelusuunnitelma*. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/erytyishuolto-ohjelma-ja-palvelusuunnitelma#palvelusuunnitelma>
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2019). *Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus* [Käsikirja]. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/sopeutumisvalmennus/kommunikaatio-opetus-ja-ohjaus>
- Tietoarkisto. (i.a.-a). *Kyselylomakkeen laatiminen*. Saatavilla 4.2.2024 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/kyselylomake/laatiminen/>
- Tietoarkisto. (i.a.-b). *Kyselylomake esimerkit*. Saatavilla 4.2.2023 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/kyselylomake/esimerkit/#Monivalintakysymys-dikotomisin-vastausvaihtoehdoihin>

- Tietoarkisto. (i.a.-c). *Tutkimusetiikka ihmistieteessä*. Saatavilla 20.3.2024
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>
- Tikoteekki-verkosto. (i.a.-a). *Miten kommunikoinnin apuvälineitä saa?* Saatavilla 5.12.2023 <https://tikoteekkiverkosto.fi/apuvalinepalvelut/miten-kommunikoinnin-apuvalineita-saa/>
- Tikoteekki-verkosto. (i.a.-b). *Apuvälineiden saatavuus*. Saatavilla 20.3.2024
<https://tikoteekkiverkosto.fi/apuvalineiden-saatavuus/>
- Toikko, T., & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. (3. korjattu p.). Tampere University Press.
- Tolvanen, L. (2011). CP-vamman vaikutus puheeseen, kieleen ja kommunikaatioon. Teoksessa K, Launonen, & A-M, Korpijaako-Huuhka (toim.), *Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. (s. 95–119). Gaudeamus Helsinki University Press.
- Tukiliitto. (i.a.-a). *Kommunikoinnin apuvälineet*. Saatavilla 20.3.2024
<https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/tukeakommunikointiin/kommunikoinnin-apuvalineet/>
- Tukiliitto. (i.a.-b). *Erytishuolto-ohjelma eli EHO*. Saatavilla 20.3.2024
<https://www.tukiliitto.fi/oikeudet/palveluiden-jarjestaminen/erytishuolto-ohjelma/>
- Tuominen, T. (2006). Ideasta toteutukseen. Teoksessa R. Jussila, E. Ojanen, & T. Tuominen (toim.), *Tieto kirjaksi* (s. 34–47). Kansainvalistus-seura.
- Turku. Hyvinvointitoimiala. (i.a.). *Vammaispalveluhakemus* [Verkkolomake]. Saatavilla 15.3.2024 https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/vammaispalveluhakemus_35.733s.pdf
- Vantaan kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi. (i.a.). *Vammaispalveluhakemus* [Verkkolomake]. Saatavilla 15.3.2024 https://www.vantaa.fi/sites/default/files/document/104723_vammaispalveluhakemus.pdf

Varha. (i.a.-a). *Apuvälinepalvelut*. Saatavilla 20.3.2024

<https://www.varha.fi/fi/palvelut/apuvalinepalvelut#:~:text=Jos%20apuvälinetarpeesi%20koskee%20sähköisiä%20liikkumisen,luovutukset%20hoidetaan%20erikoissairaanhoidossa%20omilla%20erikoisaloillaan>

Varha. (i.a.-b). *Vammaispalveluhakemus*. Saatavilla 15.3.2024

<https://www.varha.fi/fi/tietoa-varhasta/asiakkaana-hyvinvointialueella/sahkoinen-asiointi/vammaispalveluhakemus>

World Health Organization. (2024). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health>

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 2016. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/2016/20160027/20160027_2#idm46651396694592

Ylätupa, M., Huuhtanen, K., Ohtonen, M., & Roisko, E. (2011). Tekniikka viestimisen apuna. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.), *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa* (s. 84–91). Kehitysvammaliitto ry.

LIITE 1. Saatekirje kyselyyn

Palautekysely oppaasta

Hei!

Teimme oppaan "Kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku tutuksi" opinnäytetyönä.

Haluaisimme kuulla sinun mielipiteesi oppaasta.

Kysely on anonyymi eli sinun ei tarvitse kertoa esimerkiksi nimeäsi tai ikääsi.

Kun vastaat kyselyyn,

autat meitä tekemään oppaasta paremman.

Säilytämme vastaukset luottamuksellisesti eli emme kerro niitä muille.

Poistamme vastaukset,

kun opas on valmis.

Opas julkaistaan myöhemmin keväällä Aivoliiton nettisivuilla.

Ystävällisin terveisin Laura ja Riikka, Diakonia-ammattikorkeakoulu

LIITE 2. Kysely

1. Tiesitkö ennen oppaan lukemista kommunikaatio-ohjauksen palvelupolun?



Kyllä

Ei

Osittain

2. Helpottivatko oppaassa selitetyt käsitteet ymmärtämään tekstiä paremmin?

Kyllä

Ei

3. Onko oppaan ulkoasu selkeä ja helppolukuinen?

Mikä teki oppaasta selkeän tai mikä ei ollut mielestäsi selkeää?



Kirjoita vastaus

4. Oliko oppaassa jokin kohta, jota oli vaikea ymmärtää? Jos oli, niin mikä?



Kirjoita vastaus

5. Tähän voit kirjoittaa mitä palautetta antaisit oppaasta.

Mikä on oppaassa mielestäsi hyvää ja mikä mielestäsi huonoa?



Kirjoita vastaus

Lähetä

LIITE 3. Kommunikatio-ohjauksen palvelupolku -opas

Kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku tutuksi

O P A S

Puhevammaisille ihmisille
ja heidän lähi-ihmisilleen

SISÄLLYS

1. Lukijalle
2. Käsitteet
3. Erilaiset kommunikointitavat
4. Palvelupolun vaiheet
5. Tarve kommunikoinnin tuelle
6. Arvio ja suositus kommunikaatio-ohjauksesta
7. Vammaispalveluhakemus
8. Kommunikaatio-ohjaus
9. Näin haet kommunikaatio-ohjausta
10. Loppuraportti kommunikaatio-ohjauksesta
11. Lopuksi

Lähteet

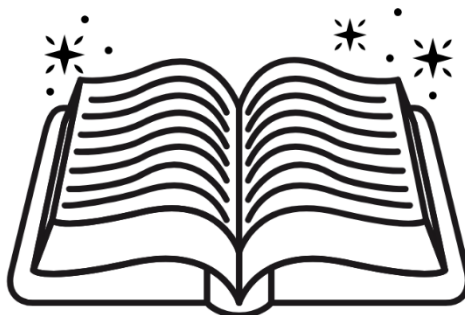
1. Lukijalle

Tämä opas on tarkoitettu sinulle,
jos olet puhevammaisen henkilö
tai olet puhevammaisen henkilön lähi-ihminen.

Tämä opas on tehty vastaamaan kysymyksiin siitä,
miten voit saada kommunikaatio-ohjausta.
Palvelupolku-sana tässä oppaassa tarkoittaa eri vaihteita,
jotka käydään läpi järjestyksessä,
jotta voi saada kommunikaatio-ohjausta.

Tästä oppaasta löydät tietoa,
mitä kommunikaatio-ohjauksen palvelupolku tarkoittaa
ja mitä palvelupolun vaiheet ovat.

Saat tietoa,
mitä palvelupolun eri vaiheissa tapahtuu
ja missä järjestyksessä palvelupolulla edetään kohti
kommunikaatio-ohjausta.



2. Käsitteet

Kommunikaatio-ohjaus

Kommunikaatio-ohjauksessa lähi-ihmisillesi opetetaan sinun kommunikointikeinosi käyttöä.

Kommunikaatio-ohjaus voi olla kommunikointikeinon ohjausta.

Kommunikaatio-ohjaaja

Kommunikaatio-ohjaaja opettaa muita käyttämään kommunikointikeinoasi.

Hän voi olla koulutukseltaan viittomakielen tulkki, puhevammaisten tulkki tai kommunikaation ja viittomakielen ohjaaja.

Tässä oppaassa puhutaan kommunikaatio-ohjaajasta.

Puhevammainen henkilö

Puhevammaisella henkilöllä voi olla haasteita pelkän puheen avulla kommunikoinnissa.

Puhevammainen henkilö voi käyttää yhtä tai useampaa kommunikointikeinoja.

Lähi-ihminen

Lähi-ihmisellä tarkoitetaan sinulle läheistä ihmistä.

Lähi-ihmisiäsi voivat olla esimerkiksi perhe, opettajat, ohjaajat ja asumisyksikön henkilökunta.

3. Erilaiset kommunikointitavat

Erilaisilla kommunikointitavoilla tuetaan vuorovaikutusta.

Niiden avulla voit keskustella muiden kanssa.

Kaikilla on oikeus yhdenvertaisuuteen,
oli kommunikointitapa millainen tahansa.

Erilaiset kommunikointitavat auttavat sinua ymmärtämään muita paremmin.

Erilaiset kommunikointitavat auttavat muita ymmärtämään sinua paremmin.

Erilaisia kommunikointitapoja ovat esimerkiksi
kuvat, tukiviittomat, kirjoittaminen ja piirtäminen.

Myös eleet, ilmeet ja osoitukset ovat kommunikointitapoja.

Kommunikoida voi myös puhelaitteen ja tietokoneen avulla.

Erilaisia kommunikointitapoja voidaan kutsua:

- AAC-menetelmiksi (Augmentative and Alternative Communication)
- puhetta tukeväksi ja korvaavaksi kommunikaatioksi
- esteettömäksi viestinnäksi



4. Palvelupolun vaiheet

- 1 Tarve kommunikoinnin tuelle
- 2 Puheterapeutin arvio ja suositus
- 3 Vammaispalveluhakemus
- 4 Kommunikaatio-ohjaus
- 5 Loppuraportti

5. Tarve kommunikoinnin tuelle

Kun henkilöllä huomataan puheen tuoton tai puheen ymmärtämisen vaikeuksia, syntyy tarve kommunikoinnin tuelle.

Vaikeuksille on monia syitä ja kommunikointikeinot vaihtelevat yksilöllisesti.

Millaista tukea kommunikointiin tarvitaan?

Jokaisella on oikeus kommunikointiin ja ymmärretyksi tulemiseen.

Puhetta tukevat tai puhetta korvaavat keinot helpottavat kommunikaatiota.



Miten asian kanssa edetään?

Kun on selvinnyt, että tarvitset tukea kommunikointiin, voit hakea kommunikaatio-ohjausta.

Kommunikaatio-ohjauksen avulla sinun lähi-ihmisesi oppivat käyttämään henkilölle sopivia tapoja kommunikoida.

Kommunikointimenetelmiä opettaa kommunikaatio-ohjaaja.

6. Arvio ja suositus kommunikaatio-ohjauksesta

Arvion kommunikaatio-ohjauksen tarpeesta tekee terveydenhuollon ammattilainen.

Arvion voi tehdä esimerkiksi puheterapeutti.

Suosituksen tekee julkinen tai yksityinen terveydenhuolto tai puheterapeutti.

Riippuu hyvinvointialueesta, kuka tekee suosituksen.

Asiakkaana lapsi:

Lapsen tarpeesta kommunikoinnin tuelle keskustellaan neuvolassa.

Jos asiakas on lapsi,
hän saa suosituksen julkisen terveydenhuollon puheterapeutilta.

Asiakkaana aikuinen:

Jos olet aikuinen asiakas,
polku vaihtelee enemmän.

Sinun ja terveydenhuollon ammattilaisten täytyy selvittää,
miksi sinulla on tarvetta palvelun hakemiselle.

Ensin tapaat terveydenhuollon lääkärin.
Lääkäri lähettää sinut julkisen terveydenhuollon puheterapeutille.
Puheterapeutti tekee sinulle arvion ja suosituksen.

7. Vammaispalveluhakemus

Vammaispalveluhakemuksella voit hakea sosiaalipalveluita.

Kommunikaatio-ohjaus on sopeutumisvalmennusta ja kuuluu sosiaalipalveluihin.



Voit tehdä vammaispalveluhakemuksen hyvinvointialueen terveydenhuollon verkkosivuilla. (Esim. Turku - Varha.fi)



Tärkeä muistaa!

Vammaispalveluhakemus tehdään hakijan nimellä.

Vammaispalveluhakemuksen liitteenä täytyy olla:

- Julkisen terveydenhuollon suositus
- tiedot hakijan vammasta ja toimintakyvystä



8. Kommunikaatio-ohjaus



Mitä kommunikaatio-ohjaus tarkoittaa?

Kommunikaatio-ohjaus on erilaisten kommunikointikeinojen käytön opetusta. Kun henkilölle on löytynyt sopiva tapa kommunikoida, lähi-ihmisillä on mahdollisuus saada kommunikointikeinon opetusta.



Kenelle kommunikaatio-ohjaus on tarkoitettu?

Opetusta voivat saada puhevammaisen henkilön ja hänen lähi-ihmisensä. Opetusta voivat saada asiakkaan arkeen kuuluvat henkilöt, kuten koulun, päiväkodin, työtoiminnan tai asumisyksikön henkilökunta.



Miksi kommunikaatio-ohjausta on tarjolla?

Puhevammaisen henkilön arjesta on tarkoitus tehdä mahdollisimman sujuvaa.

Henkilölle täytyy mahdollistaa tapa ilmaista kaikkia tarpeitaan, osallistua päätöksentekoon ja yhteiskunnan toimintaan.



Kuka järjestää kommunikaatio-ohjausta?

Kommunikaatio-ohjausta järjestävät yritykset ja järjestöt. Hyvinvointialue ostaa palveluntuottajilta kommunikaatio-ohjausta.

Kommunikaatiokeinoja opettavat kommunikaatio-ohjaajat.

9. Näin haet kommunikaatio-ohjausta



1. Palvelun hakeminen

Kommunikaatio-ohjausta saadaan sopeutumisvalmennuksena. Sitä haetaan hyvinvointialueelta.

Vammaispalveluhakemukseen liitetään suositus kommunikaatio-ohjauksesta. Suosituksen tekee puheterapeutti tai muu soveltuva terveydenhuollon ammattilainen.



2. Odota päätöstä

Hyvinvointialue tekee päätöksen kommunikaatio-ohjauksesta asiakkaalle ja lähi-ihmisille.



3. Osallistu opetukseen

Kommunikaatio-ohjauksessa opetetaan puhetta tukevia ja korvaavia keinoja.

Kommunikaatio-ohjaaja opettaa kommunikointikeinoja.

10. Loppuraportti kommunikaatio-ohjauksesta

Kommunikaatio-ohjaaja kirjoittaa loppuraportin kommunikaatio-ohjauksesta, kun ohjaus on päättynyt. Kommunikaatio-ohjaaja voi suositella lisätunteja.

Kommunikaatio-ohjaaja kirjoittaa loppuraporttiin, miten ohjaukselle asetetut tavoitteet toteutuivat.

Loppuraportit voivat olla eri hyvinvointialueilla erilaisia. Loppuraportin täytyy sisältää tietoja toteutuneesta ohjauksesta.

Loppuraportti voi sisältää esimerkiksi

- Ketkä osallistuivat kommunikaatio-ohjaukseen
- Mitä osallistujat osasivat ennen ohjausta
- Mitä osallistujat oppivat ohjauksessa
- Kommunikaatio-ohjauksen paikat ja ajat
- Kommunikaatio-ohjauksessa opetellut aiheet
- Tehtävät ja harjoitukset
- Toteutunut tuntimäärä
- Oliko kyseessä ensimmäiset ohjaukset vai jatko-ohjaus
- Toteutuivatko tavoitteet
- Mitä materiaaleja lähipiirille on annettu

11. Lopuksi

Oppaaseen olemme koonneet tietoa kommunikatio-ohjauksen palvelupolun eri vaiheista.

Jos jokin tiedoista ei ole sinulle tällä hetkellä oleellista, voit palata lukemaan opasta aina uudelleen.



Tämä opas on tehty opinnäytetyönä Diakonia-ammattikorkeakoulussa yhteistyössä Aivoliiton kanssa.

Kuvat ja design: Canva Pro

LÄHTEET

Helsingin kaupunki (i.a.) Helsingin kaupungin loppuraportti kommunikaatio-opetuksesta. Saatavilla 22.1.2024.

Helsingin kaupunki (8.5.2023). Vammaispalveluhakemus.

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue (i.a.) Kommunikaatio-ohjaus vammaisille lapsille ja nuorille. Saatavilla 11.2.2024.

Peda-net (i.a.) Kommunikoinnin tasa-arvoinen merkitys - puhevammaisen henkilö

Päijä-sote (i.a.). Vammaispalveluhakemus. Saatavilla 15.3.2024.

Varha (2024). Vammaispalveluhakemus.

Vernerinet (13.2.2024). Erityishuolto-ohjelma.

LIITE 4. Puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolku tutuksi -opas

Puhevammaisten tulkkauspalvelun palvelupolku tutuksi

O P A S

Puhevammaisille ihmisille
ja heidän lähi-ihmisilleen

SISÄLLYS

1. Lukijalle
2. Käsitteet
3. Palvelupolun vaiheet
4. Kommunikoinnin apuväline
5. Kommunikoinnin apuvälineen hankinta
6. Puhevammaisten tulkkauspalvelu
7. Näin haet puhevammaisten tulkkauspalvelua
8. Puhevammaisten tulkki
9. Puhevammaisten tulkin tilaaminen
10. Lopuksi

Lähteet

1. Lukijalle

Tämä opas on tarkoitettu sinulle,
jos olet puhevammaisen henkilö
tai olet puhevammaisen henkilön lähi-ihminen.

Tämä opas on tehty vastaamaan kysymyksiin siitä,
miten voit saada puhevammaisten tulkkaukspalvelua.
Palvelupolku-sana tässä oppaassa tarkoittaa eri vaiheita,
jotka käydään läpi järjestyksessä,
jotta voi saada puhevammaisten tulkkaukspalvelua.

Tästä oppaasta löydät tietoa,
mitä tulkkaukspalvelun palvelupolku tarkoittaa
ja mitkä palvelupolun vaiheet ovat.

Saat tietoa,
mitä palvelupolun eri vaiheissa tapahtuu
ja missä järjestyksessä palvelupolulla edetään kohti tulkin käyttöä.

Oppaasta saat ohjeita myös siihen,
kuinka voit hakea tulkkaukspalvelua
ja miten käytät tulkkaukspalvelua.



2. Käsitteet

Puhevammaisen henkilö

Henkilö, jolla on puhevamma.

Puhevammaisen henkilö voi käyttää yhtä tai useampaa kommunikointikeinoa.

Hän voi saada puhevammaisten tulkkaukspalvelua.

Puhevammaisten tulkkaukspalvelu

Puhevammaisen henkilö voi saada puhevammaisten tulkkaukspalvelua.

Puhevammaisten tulkkaukspalvelusta puhevammaisen henkilö saa tukea keskustelemiseen, kirjoittamiseen ja lukemiseen.

Puhevammaisten tulkki tukee puhevammaista henkilöä kommunikoinnissa.

Puhevammaisten tulkki

Tulkki tulkkaa puhevammaista henkilöä keskusteluissa.

Tulkki tuntee puhevammaisen henkilön kommunikointitavan ja osaa käyttää hänen kommunikoinnin apuvälinettä.

Tulkki kertoo muille,

mitä puhevammaisen henkilö haluaa sanoa heille.

Tulkki selventää puhevammaiselle henkilölle,

mitä muut haluavat sanoa hänelle.

3. Palvelupolun vaiheet

- 1** Tarve kommunikoinnin tuelle
- 2** Kommunikoinnin apuvälineen valinta ja hankinta
- 3** Toimiva kommunikaatio
- 4** Puhevammaisten tulkkauksen palvelun hakeminen
- 5** Puhevammaisten tulkkauksen palvelu

4. Kommunikoinnin apuväline

Kommunikoinnin apuvälineen avulla voit keskustella helpommin kuin pelkällä puheella.

Kommunikoinnin apuväline auttaa sinua ymmärtämään muita paremmin.

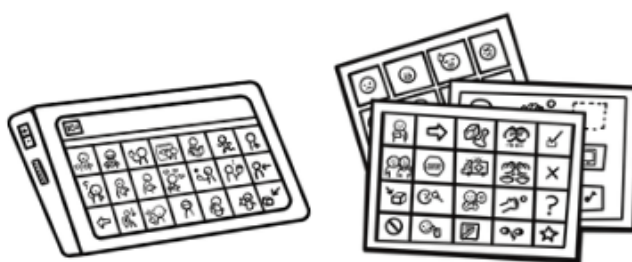
Kommunikoinnin apuväline auttaa muita ymmärtämään sinua paremmin.

Kommunikoinnin apuvälineitä ovat esimerkiksi kommunikointikansiot, puhelaiteet ja erilaiset kommunikointilaitteet.

Voit saada oman kommunikoinnin apuvälineen apuvälinepalvelusta.

Apuvälinepalvelu on osa lääkinällistä kuntoutusta.

Apuvälinepalvelu on sinulle ilmaista.



5. Kommunikoinnin apuvälineen hankinta

1

Ensimmäiseksi huomataan, että tarvitset kommunikoinnin apuvälineen. Jos sinä tai lähi-ihmisesi huomaatte, että tarvitset kommunikoinnin apuvälinettä, otkaa yhteydessä sinua hoitavaan lääkäriin.

2

Seuraavaksi erikoissairaanhoidaja tekee apuvälineen tarpeesta arvion. Arvioinnissa arvioidaan terveydentilaasi. Terveydentilalla tarkoitetaan toimintakykyä ja toimintarajoitteita.

3

Arvioinnin jälkeen sinulle valitaan kommunikoinnin apuväline. Kommunikoinnin apuvälineen sinun kanssasi valitsee apuvälineiden asiantuntija. Apuvälineiden asiantuntija voi olla esimerkiksi lääkäri tai puheterapeutti.

4

Saat apuvälineen kommunikoimista varten. Kommunikaatio-ohjaaja opettaa kommunikoinnin apuvälineen käyttämistä.

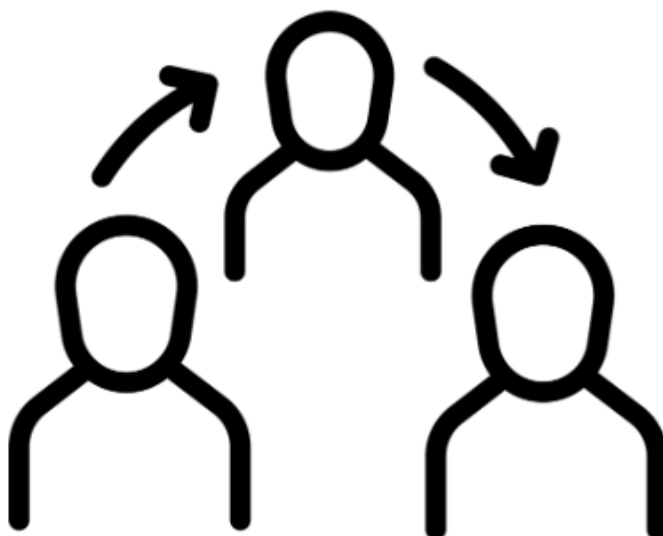
6. Puhevammaisten tulkkauspalvelu

Puhevammaisten tulkkauspalvelusta saat itsellesi tulkkeja.

Tulkki tulkkaa sinua keskusteluissa.

Sinulla on oltava toimiva tapa kertoa oma mielipiteesi ja tehdä valintoja, jotta voit saada puhevammaisten tulkkauspalvelua.

Puhevammaisten tulkkauspalvelu on ilmaista.



7. Näin haet puhevammaisten tulkkauspalvelua

Voit hakea puhevammaisten tulkkausta Kelasta.



Sinun täytyy lähettää Kelaan tulkkauspalveluhakemus ja asiakastietolomake. Kelan työntekijä saa niistä tietoja sinusta ja siitä, miten sinä kommunikoit.



Sinun täytyy lähettää Kelaan asiantuntijan lausunto. Asiantuntija voi olla esimerkiksi puheterapeutti tai lääkäri. Lausunnossa kerrotaan, mihin ja miksi tarvitset puhevammaisten tulkkauspalvelua.



Voit lukea Kelan sivuilta tarkemmat ohjeet, kuinka haet tulkkauspalvelua:

www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-hae-oikeutta

Verkkosivu ei ole selkokieleninen.

8. Puhevammaisten tulkki



Tulkki tulkaa sinua keskustelussa muiden kanssa.
Tulkkauksen avulla saat kerrottua asiasi ja kysyttyä kysymyksesi.
Tulkkauksen avulla sinä ymmärrät,
mitä muut kertovat ja kysyvät sinulta.



Tulkki voi tukea sinua sähköpostien tai viestien kirjoittamisessa.



Tulkki voi tukea sinua lehtien tai viestien lukemisessa.



Tulkki ei kerro asioitasi muille.



Tulkki ei avusta sinua muissa asioissa.



Tulkki valmistaa kommunikaatiomateriaaleja.
Materiaalien valmistaminen tarkoittaa
esimerkiksi uusien kuvien lisäämistä
kommunikointikansioon tai tekniseen laitteeseen.

9. Puhevammaisten tulkin tilaaminen

Kun Kela on hyväksynyt tulkkauspalveluhakemuksesi, voit alkaa käyttämään puhevammaisten tulkkauspalvelua eli voit tilata itsellesi tulkkeja.

Voit saada tulkausta 180 tuntia vuodessa.

Voit hakea lisää tunteja Kelasta.

Tulkki tilataan Kelan Vammaisten tulkkauspalvelukeskuksesta.

Voit tilata tulkin soittamalla, lähettämällä tekstiviestin,

lähettämällä sähköpostin tai täyttämällä verkkolomakkeen.



Voit tilata tulkin esimerkiksi:

- asiointiin esim. kaupassa tai lääkärissä käyntiin
- töihin tai kouluun
- harrastuksiin
- matkoille

**Kerro tulkkitalauksessa
nämä asiat:**

- tilauksen alkamisaika
- päättymisaika
- aihe esim. harrastus
- tapaamispaikan osoite

10. Lopuksi

Oppaaseen olemme koonneet tietoa puhevammaisten tulkkauksen palvelupolun eri vaiheista.

Jos jokin tiedoista ei ole sinulle tällä hetkellä oleellista, voit palata lukemaan opasta aina uudelleen.



Tämä opas on tehty opinnäytetyönä Diakonia-ammattikorkeakoulussa yhteistyössä Aivoliiton kanssa.

Kuvat ja design: Canva Pro

LÄHTEET

A 1363/2011. Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta.

Costiander, C., & Lybeck, P. (2022). Tulkkaus puhevammaisen henkilön osallisuuden edistämiseksi. Teoksessa L. Segler-Heikkilä, & G-V. Vik (toim.), Kun puhe tuottaa vaikeuksia. Tulkkausalan ammattilaiset ja asiakaslähtöiset apuvälineet puhevammaisen henkilön tukena (s. 48–57). (Diak Työelämä 30). Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Forss, J. (12/2016). Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperiaatteet – opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille.

Kehitysvammaliitto. (i.a.) Kommunikoinnin apuvälineet. Saatavilla 20.3.2024.

Kela. (2022). Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu.

Kela. (20.11.2023). Tutustu vammaisten tulkkauspalveluun.

Kela. (20.3.2023). Näin haet oikeutta vammaisten tulkkauspalveluun.

Kela. (11.5.2023). Vammaisten tulkkauspalvelun lisätunnit.

Kela. (31.3.2023). Näin tilaat tulkin.

LÄHTEET

Kela. (i.a.). Asiakastietolomake TU 11. Puhevammaisen asiakas. Saatavilla 30.11.2023.

L 133/2010. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta.

Martin, M. (2016). Nuoruus, vammaisuus ja kuntoutuksen merkitys. Väitöskirja, Lapin yliopisto.

Tukiliitto. (i.a.) Kommunikoinnin apuvälineet. Saatavilla 20.3.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö. (i.a.). Lääkinnällinen kuntoutus. Saatavilla 5.12.2023.

Suomen Puhevammaisten Tulkit ry. (2021). Tulkin ammattieettinen säännöstö [Ohje].

Ylätupa, M., HUUHTANEN, K., OHTONEN, M., & ROISKO, E. (2011). Tekniikka viestimisen apuna. Teoksessa. K. HUUHTANEN (toim.), Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa (s. 84–91). Kehitysvammaliitto ry.

Varha. (i.a.-a). Apuvälinepalvelut. Saatavilla 20.3.2024.